

Barcelona ens entén?

BCN

pels Drets
Humans

// DIAGNÒSTIC DE LES REALITATS
DE LA POBLACIÓ LGTB DE BARCELONA

Ajuntament de Barcelona

Drets Civils

//DIAGNÒSTIC DE
LES REALITATS DE
LA POBLACIÓ LGTB
DE BARCELONA

Bellaterra, juliol 2009

Grup de recerca:
Institut de Govern
i Polítiques Públiques

Equip d'investigació:
Gerard Coll-Planas
Miquel Missé

Coordinació:
Gerard Coll-Planas

Introducció	4
Aspectes de fons	7
Espai Públic	12
Educació	18
Àmbit laboral	25
Salut	32
Oci	40
Perfils més vulnerables	45
Referències bibliogràfiques	51
Annex metodològic	53

Aquest informe recull una diagnosi de les realitats de les persones lesbianes, gais, bisexuals i trans de la ciutat de Barcelona. El treball s'emmarca en un procés més ampli de diagnòstic¹ que ha engegat la regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona previ a l'elaboració participativa del Pla Municipal per al Col·lectiu Lesbià, Gai, Bisexual i Transsexual.

El diagnòstic de la població lesbiana, gais, trans i bisexual (LGTB, en endavant) no associada suposa el repte de fer una anàlisi de problemàtiques i realitats d'un col·lectiu molt divers: cal tenir en compte que està format, com a mínim, per quatre grups socials (trans femenines i masculins, dones i homes no heterossexuals²) que, a més, presenten diferències internes en funció de variables com la classe social, la procedència o l'edat.

A l'hora d'elaborar el disseny de la recerca hem considerat que per tal de realitzar un diagnòstic que reculli l'heterogeneïtat del col·lectiu resulta necessari tenir en compte tres tipus de sectors:

- Sectors majoritaris (per exemple, lesbianes i gais de mitjana edat);
- Sectors minoritaris o menys estudiats (trans, gent gran, pares i mares, homes que tenen sexe amb homes, bisexuals...);
- Sectors amb risc d'exclusió social (immigrants, treballadores i treballadors sexuals, gais seropositius, intersexuals...).

Tal com expliquem més detalladament a l'annex metodològic, el treball de camp s'ha basat en tres tècniques d'investigació:

- S'ha portat a terme un **qüestionari electrònic** autoadministrat. El qüestionari s'ha penjat a un blog que s'ha donat a conèixer a través de postals, mailings d'associacions, anuncis a pàgines web i revistes adreçades al col·lectiu i a través de correu electrònic. Hem rebut un total de 454 respostes.
- S'han realitzat dos tipus d'**entrevistes**:
  - A informants claus que per la seva activitat professional o la seva tasca com a activistes ens ofereixen una visió i un coneixement interessants sobre el col·lectiu.
  - A persones de sectors específics del col·lectiu.
  - S'han organitzat quatre grups de discussió.

A la següent taula detallem el perfil dels entrevistats i participants als grups de discussió així com les abreviacions que utilitzem per referir-nos-hi al llarg de l'anàlisi.

¹ A més de la dimensió de la població LGTB no associada, es realitzen un diagnòstic del que opinen les associacions, la població general, què fan altres ajuntaments europeus i quines mesures està portant a terme el propi Ajuntament de Barcelona.

² Al llarg del treball, a efectes de facilitar la lectura, parlarem de 'lesbianes i gais' per tal de referir-nos a dones i homes no heterossexuals (vegeu l'apartat 2).

Taula 1. Perfil i abreviacions de les entrevistes i grups de discussió

Tècnica	Abreviació	Perfil
Entrevistes a informants claus	Entrev. psicòloga	Psicòloga especialitzada en l'atenció a gais, lesbianes i trans
	Entrev. educador social carrer	Coordinador d'educadors de carrer que treballen en espais de cruising i en projectes amb treballadors sexuals
	Entrev. investigador Internet i VIH	Investigador en temes de prevalença de VIH i ús d'Internet
	Entrev. prevenció VIH/sida	Director d'un centre de detecció de VIH
	Entrev. professora secundària	Professora de secundària especialitzada en educació afectivo-sexual, autora de diversos materials didàctics
	Entrev. medidora treballadores sexuals trans	Medidora amb treballadores sexuals trans
	Entrev. mediador treballadors sexuals	Mediador amb treballadors sexuals
	Entrev. associació immigrants LGTB	Responsable i psicòleg d'associació d'immigrants LGTB
	Entrev. especialista en dependència i masculinitat	Investigador en noves masculinitats i en dependència en la població LGTB
	Entrev. metgessa intersexuals	Endocrinòloga especialitzada en el tractament a infants intersexuals
Entrevistes a informants sectors	Entrev. jove seropositiu	Gai de 22 anys, seropositiu
	Entrev. dona trans gran	Dona trans major de 65 anys, ex-treballadora sexual
	Entrev. dona trans amb dependent	Dona trans de 54 anys amb persona a càrrec
	Entrev. treballadora sexual	Dona trans 34 anys, treballadora sexual
	Entrev. mares lesbianes	Parella de lesbianes mares. Una té 40 anys i és originària d'Argentina, l'altra de Suècia i té 32 anys
	Entrev. Pare gai	Pare gai, 34 anys, educador social
	Entrev. pare trans	Pare trans, 43 anys
	Entrev. home bisexual	Noi bisexual, 27 anys
	Entrev. dona bisexual	Noia bisexual, 22 anys
	Entrev. professor gai	Professor de secundària, gai, de religió catòlica, 45 anys
Grups de discussió	Entrev. home trans immigrant	Noi trans originari dels Estats Units, 39 anys
	Grup discussió gent gran lesbiana i gai	Gent gran gai i lesbiana (més de 65 anys)
	Grup discussió immigrants lesbianes i gais	Lesbianes i gais immigrants, procedents d'Amèrica Llatina i el món àrab
	Grup discussió trans mitjana edat	Trans majors de 30 anys
	Grup discussió trans immigrants	Trans immigrants, procedents d'Amèrica Llatina

L'informe continua amb un apartat on es recullen comentaris de caràcter general. Posteriorment analitzem les problemàtiques de trans, lesbianes i gais en els següents àmbits temàtics: espai públic, educació, àmbit laboral, salut i oci. A continuació, apuntem els que des del nostre punt de vista constitueixen els perfils més vulnerables dins del col·lectiu. Acabem amb les referències bibliogràfiques i un annex metodològic en el que oferim més informació sobre el disseny de la recerca i el desenvolupament del treball de camp.

Abans d'iniciar l'anàlisi de la informació recollida en el treball de camp ens sembla convenient apuntar algunes reflexions que han sorgit al llarg de la recerca i que tenen efectes tant en la forma d'entendre les problemàtiques d'aquest col·lectiu com a l'hora d'intervenir-hi des de l'Administració.

/ El col·lectiu LGTB com a ficció necessària

Al treballar amb el col·lectiu cal tenir en compte que es tracta d'un grup social altament disgregat per diferents motius. En primer lloc, perquè els seus contorns estan difusos: les lletres se sumen o es resten en l'acrònim LGTB: desapareix la B de bisexual, o s'oblida la T de trans, o s'afegeix la Q de *queer*³, o s'inclou la I d'intersexuals⁴, o la G de gai pren el protagonisme arribant a encobrir fins i tot la L de lesbianes. Aquest ball d'acrònims està relacionat amb conflictes interns en relació a la pertinença al col·lectiu que tenen la seva expressió tant en l'activisme com en la vida quotidiana: trobem gais i lesbianes que rebutgen ser relacionats amb les persones trans perquè estan més estigmatitzades, lesbianes que se senten distanciades dels gais i més properes als entorns feministes, bisexuals que no són compresos en determinats entorns lèsbics i gais, persones *queer* que rebutgen les etiquetes identitàries... A més, a nivell de relació, un recent estudi sobre joves lesbianes, trans i gais ens mostra que no podem parlar d'un col·lectiu integrat, ja que gais i lesbianes no tenen molta relació els uns amb els altres, i que la gran majoria de lesbianes i gais no tenen contacte amb cap persona trans (vegeu Coll-Planas, Bustamante i Missé, 2009).

En segon lloc, cal tenir en compte que les etiquetes no són acceptades aproblemàticament per les persones que pretenen designar. Per exemple, l'etiqueta 'homosexual' és utilitzada per moltes persones per autodesignar-se, però també és qüestionada des de diferents fronts: tot i que a priori inclougui a homes i dones, a la pràctica moltes lesbianes consideren que queden invisibilitzades i que a l'usar-la es reforça l'androcentrisme; altres persones la rebutgen per tenir un origen mèdic, aspecte que els remet a la consideració de l'atracció per persones del mateix sexe com un trastorn i opten per designar-se com a 'gais'⁵. Alhora, no tots els homes que senten atracció o mantenen relacions sexuals amb altres persones del mateix sexe es reconeixen en les categories 'gai' o 'homosexual' i, per aquest motiu, en les campanyes de prevenció d'infeccions de transmissió sexual (ITS, en endavant) sovint s'eviten aquestes etiquetes i es dirigeixen a 'homes que tenen sexe amb homes'. Una altra etiqueta la definició de la qual genera molta conflictivitat entre les persones que designa és la

³ En anglès, literalment significa 'raret' i s'utilitza per insultar aquells nens i aquelles nenes que no actuen segons les normes del seu gènere. La reapropiació d'aquest insult és, d'una banda, l'emblema d'un moviment polític que va sorgir a finals de la dècada de 1980 com a crítica a les organitzacions gais que s'havien institucionalitzat i, de l'altra, denomina una teoria que concep les identitats de gènere i la sexualitat com a construccions socials; trencant així amb l'explicació biològica o natural de les formes que pren el desig i el gènere. El discurs queer parteix d'una crítica a les identitats, argumentant que ens constreenyen, i proposen la seva destrucció o reapropiació irònica. Alhora, el discurs *queer* es caracteritza per una defensa de les formes de plaer i afecte minoritaris i per un rebuig a la demanda d'igualtat, ja que es considera que reforça els valors socials que precisament es volen combatre (Grupo de Trabajo Queer, 2005).

⁴ És la persona que presenta de forma simultània característiques sexuals de mascle i de femella, en graus variables (vegeu Fausto-Sterling, 1998).

⁵ Per tal de distanciar-se del terme 'homosexual', arran de la revolta de Stonewall el 1969, es va reivindicar l'ús de la paraula 'gai', d'origen provençal i que vol dir 'alegre' o 'muri'.

de 'transsexual': Suposa haver-se sotmès a la reassignació sexual? Quin és el límit entre la transsexualitat, el transvestisme⁶ i el transgènerisme⁷? (Coll-Planas, 2009).

Tot i reconèixer que el col·lectiu LGTB està molt fragmentat i que unir-lo sota un sol terme és una construcció social que no respon del tot a la seva realitat quotidiana, des del nostre punt de vista es tracta d'una ficció que resulta útil per lluitar de forma integrada contra l'opressió que viuen les persones les identitats de gènere de les quals no es corresponen al seu cos, que no se senten atretes exclusivament per persones de l'altre sexe o els cossos de les quals no es poden classificar com a mascles o femelles. La utilització d'aquesta construcció, però, considerem que ha de respectar la diversitat que es produeix a l'interior del grup i que, seguint els plantejaments de l'essencialisme estratègic (Fuss, 1999), en l'ús de les etiquetes identitàries per combatre l'opressió no hem d'oblidar que es tracten de construccions i que no responen a trets essencials ni immutables de les persones que agrupa.

Per tal de sortejar els debats terminològics i, a la vegada, fer que l'informe sigui llegible, hem optat per parlar de 'lesbianes i gais' per referir-nos a les persones no heterosexuales (ja bé s'identifiquin com a tals o com a homosexuals, mariques⁸, bolleres, *queer*, bisexuals o rebutgin les etiquetes). Per altra banda, utilitzarem el terme paraigües 'trans' per referir-nos a aquelles persones a qui la seva identitat de gènere no es correspon al seu sexe segons el model normatiu. D'aquesta forma, el terme inclou a transsexuals, transgèneres i transvestits, al marge de si s'han sotmès o no a una operació de reassignació sexual.

/ El repte de la interseccionalitat

A l'analitzar la realitat del col·lectiu i intervenir políticament per tal de transformar-la cal tenir en compte que la tendència sexual i la identitat de gènere no són aspectes que es produeixin aïllats, sinó que en la vida concreta de les persones interactuen amb altres variables com el sexe, la classe social, l'ètnia o l'edat. En aquesta línia, una participant del grup de discussió de persones grans ens comentava que en les seves problemàtiques actuals no sabia fins a quin punt era determinant el fet de ser dona, de ser lesbiana o de ser una persona gran. Aquest comentari obre la porta a plantejar-nos com els diferents eixos d'opressió interactuen en les vides concretes de les persones i fins a quin punt són destriables. Per tal d'aprofundir en aquest tema ens remetrem a la reflexió teòrica sobre la interseccionalitat.

Interseccionalitat és un concepte construït des del feminisme, entre d'altres, per l'activista i teòrica feminista negra Patricia Hill Collins (1991). La interseccionalitat representa un canvi de paradigma per entendre l'opressió i, especialment, aprofundir en com interaccionen unes opressions amb les altres.

⁶ Es considera que els transvestits accepten el seu sexe i no volen modificar el seu cos, sinó que no se senten satisfets desenvolupant exclusivament el gènere assignat i els agrada representar ambdós rols de gènere.

⁷ Els transgèneres són aquelles persones que, tot i qüestionar el gènere que se'ls va assignar en néixer, no s'identifiquen amb l'etiqueta 'transsexual' perquè no porten a terme un canvi de sexe o bé perquè parteixen d'un qüestionament del sistema sexe-gènere.

⁸ Entre lesbianes i gais, una forma de qüestionar els insults que reben és reivindicar-los com a formes d'autodesignar-se.

Es parteix d'entendre que els diferents eixos d'opressió s'entrellacen en una matriu en el marc de la qual es constitueixen els individus en diferents i canviant posicions de poder. La idea de la matriu té l'interès de posar l'èmfasi en la interacció i interdependència entre eixos d'opressió, de presentar una visió complexa on les persones es troben diverses situacions d'opressors i oprimits a la vegada, i d'adoptar una perspectiva no jeràrquica, que refusa establir la primacia d'una sola variable (com són la classe social o el gènere pel marxisme o el feminisme ortodoxos respectivament).

La perspectiva de la interseccionalitat s'oposa a la lògica de considerar que les opressions se sumen com suggereix l'habitual comentari de que les lesbianes estan doblement discriminades: pel seu gènere i per la seva tendència sexual. Segons la lògica additiva les opressions se sumen⁹, mentre que des de l'òptica de la interseccionalitat se sosté que la convergència d'eixos genera noves realitats i desigualtats que no es poden deduir d'una simple suma de situacions aïllades. En aquesta línia, no té sentit plantejar-nos si, en conjunt, les lesbianes estan el doble de discriminades, la meitat o igual que els gais, ni té sentit establir si els homes trans estan més o menys discriminats que les dones trans. La diferència entre les discriminacions d'aquests grups no és quantitativa sinó qualitativa: senzillament és diferent transgredir el mandat de la masculinitat normativa que subvertir la feminitat. Al mateix temps, la ubicació de la persona en altres variables (classe social, ètnia, edat, procedència...) pot fer que una persona d'un grup a priori en una millor situació es trobi amb més discriminacions que una d'un grup aparentment més discriminat.

La reflexió sobre la interseccionalitat ens serveix per analitzar els resultats del treball de camp entenent que el fet de ser gai, lesbiana o trans s'entrellaça amb altres factors (ser vell, ser immigrant, ser de classe mitjana, ser treballador precari, etc.). A més, cal tenir en compte que ser lesbiana, per exemple, pot ser un eix central en la configuració de les circumstàncies vitals d'una dona i ser menys rellevant per a una altra dona: això dependrà de la seva ubicació en la matriu d'opressió, dels esdeveniments que viurà al llarg de la seva vida, en resum, de la seva biografia singular però alhora marcada per l'estructura social.

A nivell d'intervenció política la perspectiva de la interseccionalitat també té importants conseqüències ja que l'Administració pública sol treballar en base a programes dirigits a públics específics (gent gran, dones, joves, LGTB...). La perspectiva de la interseccionalitat planteja el repte de treballar no com si els diferents eixos d'opressió actuessin per separat sinó precisament en les noves realitats que genera el seu entrellaçament.

/ ¿Treballar pel col·lectiu LGTB o en contra de l'homofòbia i la transfòbia?

Al portar a terme el treball de camp, alguns dels entrevistats es mostraven incòmodes o obertament crítics amb la idea de l'elaboració de polítiques públiques específicament dirigides al col·lectiu LGTB i plantejaven que el que cal és prendre mesures per lluitar contra l'homofòbia i la transfòbia. Darrera

⁹ Si seguim la lògica de l'operació matemàtica fins a la paròdia, es podria calcular una espècie de 'coeficient d'opressió', en el que cada situació en que s'està en posició d'oprimit suma i d'opressió resta. Seguint l'exemple anterior, el 'coeficient d'opressió' d'una dona lesbiana de classe alta seria 1+1-1, per la qual cosa donaria com a resultat 1. Seguint aquesta fórmula, aquesta dona estaria més oprimida que, per exemple, un home heterosexual i sense papers (-1-1+1= -1). Alhora, caldria plantejar quantes variables hauria de recollir el coeficient i si cada variable té el mateix pes en el valor final.

d'aquest tipus d'afirmacions, d'una banda, hi ha la consideració que treballar pel col·lectiu implica reforçar la seva separació respecte la resta de la població o, inclús, fomentar la idea de que tenen una diferència essencial.

D'altra banda, la reticència es pot assentar en la sensació de què no cal treballar per trans, lesbianes i gais sinó *en contra* de les persones homòfobes i trànsfobes, tal com sosté el participant d'un grup de discussió:

No vull un pla per gais i lesbianes, vull un pla contra els agressors, contra l'homofòbia. Que parlin els agressors, nosaltres ja hem parlat massa. Que s'expliquin ells. Que facin ells els grups de discussió. Ajudem als homòfobs, no als homosexuals. Cal donar-li la volta (Grup discussió immigrants lesbianes i gais).

Respecte a si treballar pel col·lectiu implica reforçar la seva segregació i/o fomentar la idea de què els defineix una identitat essencial, com ja hem dit anteriorment, no considerem que una cosa porti inherentment a l'altra. Es pot treballar pel col·lectiu des de la perspectiva de l'essencialisme estratègic que no reforci suposades diferències essencials dels seus membres.

Ara bé, des del nostre punt de vista és més acurada l'expressió de polítiques contra l'homofòbia i la transfòbia¹⁰. En primer lloc, perquè implica reconèixer que l'homofòbia i la transfòbia, com explicarem a continuació, no afecten exclusivament a determinades minories sinó que actuen sobre el conjunt de la població per tal de reproduir el sistema de gènere normatiu. En segon lloc, perquè es distancia més clarament de qualsevol tipus d'essencialisme i remarca l'únic aspecte que uneix el col·lectiu: l'opressió.

Abans d'entrar en l'anàlisi i seguint el fil del que acabem de plantejar, volem aclarir la nostra forma de definir i entendre l'homofòbia i la transfòbia. Des del nostre punt de vista, el model de gènere normatiu té tres eixos: el sexe, el gènere i la tendència sexual.

- El **sexe** ens distingeix en funció estrictament dels nostres cossos entre mascles i femelles, deixant fora les persones intersexuals, que queden excloses d'aquesta classificació.
- La dimensió del **gènere** ens distingeix entre homes i dones, i crea la ficció d'estar arrelat en la constitució biològica (hormones, genitals, cromosomes...), és a dir, en el sexe. Es pressuposa, doncs, que la feminitat està assentada en característiques essencials relacionades amb tenir un cos de femella, i que del cos de mascle sorgeix sentir-se i actuar com a home. D'aquesta assumpció es deriva l'exclusió de persones trans, ja que es tracta de persones que tenint un cos de femella, se senten homes o que tenint un cos de mascle, se senten dones.
- El tercer eix de la definició del gènere normatiu és la **tendència sexual**, que fixa el criteri de complementarietat dels principis masculí i femení, és a dir, estableix l'hegemonia de l'heterosexualitat. En aquest cas, els exclosos són lesbianes, gais i bisexuals.

¹⁰ Un inconvenient d'aquesta expressió és que és en negatiu, en el sentit que es prioritza en contra de què és lluita en comptes de privilegiar a favor de què es treballa. Es podria pensar tanmateix en enunciat en positiu com 'polítiques per l'eradicació de l'homofòbia i la transfòbia'.

Així ho recollim de forma sintètica a la següent taula:

Taula 2. Dimensions del gènere normatiu i exclusions que genera

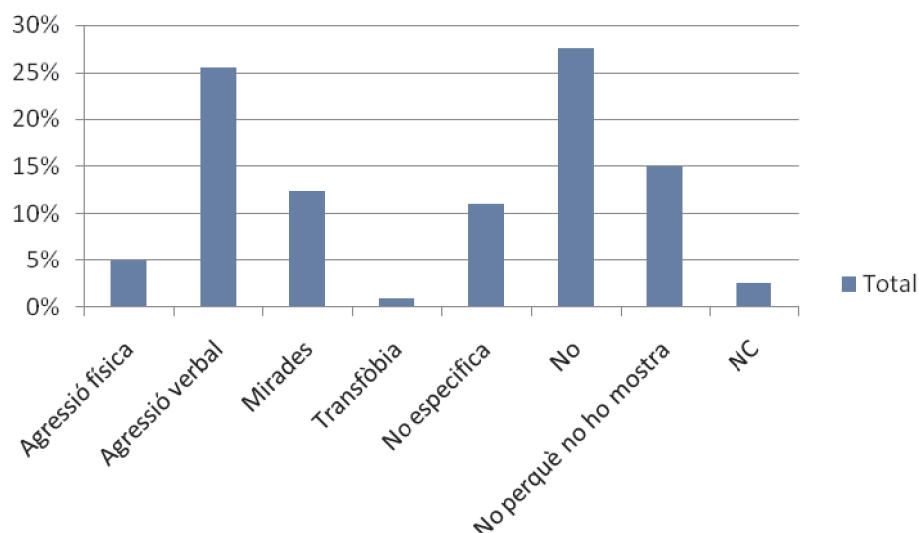
Dimensions	Valors	Exclusions
Sexe	Mascle / femella	Intersexuals
Gènere	Home / dona	Trans
Tendència sexual	Complementarietat	Lesbianes, gais i bisexuals

Font: elaboració pròpia.

Des d'aquesta perspectiva, l'homofòbia (que castiga les persones que no se senten atretes exclusivament per l'altre sexe) i la transfòbia (que pena la no correspondència entre sexe i gènere) no són formes d'opressió independents i que afecten a col·lectius específics sinó que són formes de sexisme i afecten al conjunt de la població tractant de garantir la complementarietat masculí/ femení i la correspondència sexe/ gènere. Una darrera precisió: quan haguem de parlar dels dos fenòmens conjuntament utilitzarem, indistintament, homo/transfòbia i trans/homofòbia a efectes de facilitar la lectura.

Dedicarem el primer apartat de l'anàlisi a l'àmbit de l'espai públic, és a dir, aquells indrets de la ciutat on coincideixen persones anònimes: el carrer, les places, els parcs, els transports públics... Començarem sintetitzant els resultats del qüestionari en relació a aquest àmbit a través del següent gràfic:

Gràfic 1. Problemàtiques a l'espai públic

Com podem observar, el 42,2% de les persones que han contestat el qüestionari han respost que mai hi han tingut cap problema pel fet de ser trans, lesbianes i gais. Cal tenir en compte que una part significativa d'aquestes persones (el 14,9%) afegeixen que es deu a què fan un esforç per no mostrar la seva tendència sexual o identitat de gènere en espais públics: "tampoco voy expresando por ahí mis preferencias sexuales" (Gai, Qüestionari).

Tot i que amb tanta freqüència s'hagi respost que no s'han viscut experiències de discriminació, no ens hem de deixar endur per les aparences, perquè darrera d'una formulació d'aquest tipus es poden amagar posicions i raons substancialment diferents. Per una banda, poden ser una expressió d'homo/transfòbia interioritzada que pot adoptar diferents formes. Sovint, per exemple, la persona considera que és exhibicionisme el fet de realitzar mostres d'afecte que també es fan sense cap conflicte les parelles heterosexuales. En altres casos, l'homo/transfòbia interioritzada apareix més explícitament: "Por ser gay no tengo derecho a provocar a nadie ni ir con el cartel siempre" (Gai, Qüestionari). La cita evidencia que aquesta persona considera que mostrar la seva afectivitat en públic és un acte de provocació que no és legítim portar a terme en l'espai públic. Cal tenir en compte, però, que l'opció de no mostrar-se (o de no fer-ho a tot arreu) també pot ser una estratègia per protegir-se en entorns on fer-ho pot suposar discriminacions o agressions.

En contraposició, el 54% de les persones declara que ha rebut des de mirades de desaprovació a agressions verbals o físiques. El que més freqüentment es destaca són les formes d'agressió menys explícites però més constants, com les mirades de menyspreu o d'estranyesa. En la següent cita

veiem que tot i que es tracti d'un tipus d'agressió molt subtil, té com a efecte que les parelles de nois o de noies no se sentin a gust en l'espai públic:

Alguna vegada m'han insultat per anar amb la meua parella pel carrer. Moltes vegades reprimeixo moltes d'afecte per por (Gai, Qüestionari).

Aquesta por s'inscriu en la pròpia subjectivitat i fa que la persona es cohibeixi fins al punt de no atrevir-se a sortir al carrer, a anar a determinats llocs o a donar la mà a la seva parella:

Por supuesto, tanto en una plaza, como en un parque, como en el autobús no puedo NUNCA expresar mi condición de homosexual, por el miedo a qué dirán, o qué me harán. Tengo miedo (Gai, Qüestionari).

Accions com les mirades de desaprovació o menyspreu esdevenen formes de marcar l'espai com a heterosexual i fer sentir fora de lloc les persones que no segueixen el model normatiu de sexualitat o de gènere:

No he rebut agressions físiques, però una mirada val més que mil paraules i mil insults. Quan una parella heterosexual es fa un petó al carrer, la gent no es gira, en canvi, si es una parella de dos persones del mateix sexe, la gent es gira, i comencen a fer comentaris... (Dona bisexual, Qüestionari).

Aquesta cita mostra com les mirades tenen una funció de control social que regula les pràctiques socials que són permeses i les que són castigables. Les persones la transsexualitat o homosexualitat de les quals és més visible són les més susceptibles a rebre discriminacions i agressions:

P- ¿Tú percibes discriminación en tu vida cotidiana?

R- Sí, muchísima, en mí y en mis compañeras. Cuando pasas por la calle te van insultando: 'manolo', 'travolo' (...).

P- ¿Te ha pasado que te agredan físicamente?

R- Sí, un montón de veces. Mira, una vez estaba en la calle conversando con un compañero y vino el amigo y le empezó a insultar y le dijo 'Mira, que andas con un travolo!' y no sé-qué-no-sé-cuantos. Y yo le dije y me contestó 'No estoy hablando contigo' y me cogió, me tiró al piso y me quería pegar. Si no estuviesen mis compañeras, el hombre va a por mí. (...) Y casos así pasan a diario (Grup discussió trans immigrants)

En el següent cas, la persona se sent especialment vulnerable pel fet de ser una trans visible i ser una dona gran:

P- ¿En tu día a día sientes discriminación?

R- Claro, mucha, mucha en mi vida cotidiana. Muchas veces he pedido a compañeros y compañeras que me acompañen a casa. Hace dos semanas un chico rumano no paraba de seguirme a casa hasta que un compañero gay me acompañó a casa y le dijo 'Déjala que soy su novio'. Y paró de seguirme. (...) Me da miedo salir de día, me da pánico. Antes no, pero con el tiempo cada vez tengo más miedo. Te hacen más daño, cuando te haces vieja físicamente [plora] (Entrev. dona trans gran).

Aquesta cita il·lustra la forma més habitual d'estereotip de les trans femenines com a dones de qui es pressuposa que es dediquen al treball sexual o a l'espectacle. D'aquesta imatge es deriva que la seva disponibilitat sexual es doni per suposada (Soley-Beltran, 2005). Moltes dones trans, de fet, relaten que quan van pel carrer hi ha homes que se'ls apropen per fer-los comentaris sexuals i fins i tot es consideren amb el dret de tocar-les.

Altres temes abordats han estat les agressions verbals rebudes per lesbianes, que solen ser per part d'homes i tenen un contingut de caire sexual però molt diferent que en el cas de les trans, com podem veure a la següent cita:

Quasi mai passa res però evidentment sempre hi ha algú que ho veu raro. El cas més raro és que jo sóc de Lleida, la meua ex parella de Girona i estàvem a plaça Catalunya fent-nos petons com moltes parelles joves i se'ns va ficar un home davant mirant-nos i proposant-nos de practicar sexe amb ell (Lesbiana, Qüestionari).

Una forma relativament freqüent d'increpar una parella de noies és suggerir-los de fer un trio o dir-los que els falta un home. Aquesta és una expressió de l'imaginari social androcèntric en base al qual resulta difícilment imaginable que dues dones puguin tenir relacions sexuals o afectives sense la intervenció d'un home¹¹.

Els transports públics (metros, autobusos, trens...) han aparegut com a espais que són viscuts com a especialment insegurs per molts gais, trans i lesbianes:

Recordo especialment fa tres dies a l'estació del metro Línia 1 de Fabra i Puig, com dues noies es donaven un petó, i la mare d'una família escopia al terra quan elles ja havien passat. O una altra ocasió: dues transsexuals a Sagrada Família de la línia 5 del metro, quan baixaven del tren, com una persona començava a riure d'elles, i tot seguit s'afegien tres o quatre més (Gai, Qüestionari).

Aquest tipus de situacions mostren que l'anonimat que caracteritza l'espai públic urbà és una arma de doble tall: per una banda és el que busquen molts gais, trans i lesbianes per poder viure amb més tranquil·litat que als seus llocs d'origen¹², però per altra, l'anonimat fa que les persones que testimonien una agressió sovint no se sentin interpel·lades a fer res per evitar-la, com en el següent cas:

Només per anar al metro escoltant musica, sense ficar-me amb ningú, uns 'skins' hem van seguir escopint-me, insultant-me, donant-me cops al cap per ser gai, tot això fins que vaig sortir corrents, mentre la gent mirava i no feia res de res. Fins que em vaig ficar a un portal esperant tres hores fins que se'n van anar (Gai, Qüestionari).

¹¹ Aquesta afirmació podria semblar contradictòria amb la profusió d'escenes lèsbiques en la pornografia dirigida als homes heterossexuals. En aquest context, s'interpreta que les dues dones es relacionen sexualment per gaudi de l'home espectador o d'un personatge masculí que apareix més tard i s'incorpora a l'acte, reinscrivint així l'escena lèsbica a la lògica androcèntrica.

¹² Això és així fins al punt que en la literatura sobre el tema es parla d'"exili a la ciutat" (Eribon, 1999). En un estudi recent, hem vist que l'anada a la ciutat no sol ser tan dràstica entre la gent jove d'avui en dia com suggereix el terme exili, sinó que anar a la ciutat pot ser un pas transitori durant el procés d'autoacceptació després del qual es pot tornar al lloc d'origen (Coll-Planas et al., 2009).

L'espai públic, com dèiem, està marcat com a heterosexista, i cal tenir en compte aquest fet a l'hora de valorar la funció que juguen els espais de relació específicament destinats a gais, lesbianes i trans. Les respostes del qüestionari ens mostren que les persones tenen molt ben dibuixat un mapa mental de la geografia de l'homo/transfòbia, les fronteres del qual tenen molt en compte al donar la mà a la seva parella o mostrar-se obertament com a trans, lesbianes o gais. En aquest sentit, moltes de les persones que han respost expressen una preocupació per la manca de seguretat més enllà de l'anomenat 'Gaixample'¹³:

Si estás por la zona del Eixample la gente pasa un poco, pero ya cuando estás en barrios como Sant Martí, Horta, Sant Andreu u otros barrios de Barcelona, pues se siente el rechazo o cuando pasas se ríen de ti y te dicen alguna cosa y tienes que ir con cuidado porque algunos jóvenes te pueden atacar. También quería mencionar que por la zona del centro y el Raval me han intentado pegar dos veces por ser homosexual (Gai, Qüestionari).

Generalment no l'expresso per evitar mirades. I segons el barri (l'Hospitalet, Sant Martí, Santa Coloma, Besòs... No se m'ocorreria mai (Gai, Qüestionari).

Com es pot comprovar en els dos exemples, les zones associades amb la trans/homofòbia són de classe treballadora i/o amb una major presència d'immigració. De fet, és força generalitzat que s'associa la trans/homofòbia amb la població immigrada, argumentant que les persones nouvingudes traslladen aquí els prejudicis dels seus països d'origen:

Los chicos que nos atacaron eran árabes, quizás de Marruecos. Nos empujaron y nos escupieron, nos insultaron y nos dijeron que en su país estaríamos muertos. Yo traté de defendernos pero nos insultaron mucho. Esto me pareció muy grave, ya que estas personas por encima de su condición se atrevían a insultarnos en un país donde se ha luchado por la libertad y la libertad de expresión (Gai, Qüestionari).

Un informant clau sobre immigració LGTB aborda directament la qüestió assenyalant que és evident que aquestes persones exporten el valors de la seva cultura d'origen i que el país que els acull ha de treballar aquestes qüestions de manera específica amb els col·lectius immigrants sense criminalitzar-los pel fet de tenir una percepció de la homosexualitat i la transsexualitat diferent:

¿Pero ellos tienen la culpa de ser tan homófobos, de haber nacido en una cultura homófoba? Los países que reciben a estas personas también tienen que prepararlas para vivir aquí. Hay que meterse en una comunidad y ofrecerles algo, no van a cambiar su cultura porque sí, no van a venir a un curso porque sí. Y bueno, generar referentes positivos en estas comunidades de gays y lesbianas (Entrev. associació immigrants LGTB).

Més endavant reprendrem el tema de la situació dels gais, lesbianes i trans immigrants que, des del nostre punt de vista, són un dels grups dintre del col·lectiu que presenta més vulnerabilitat. De moment, alertar de l'emergència de discursos que vertebran la defensa dels drets de lesbianes, trans i gais amb discursos xenòfobs segons els quals les persones immigrants són inherentment homo/transfòbiques.

¹³ 'Gaixample' és el nom que es dona a una part del barri de l'Esquerra de l'Eixample, a Barcelona, on es concentren establiments comercials i locals d'oci destinats al públic lèsbic i gai.

Canviant de tema, hi ha diverses persones que afirmen sentir-se desprotegides pels cossos de seguretat i per la normativa legal, per la qual cosa es mostren escèptiques sobre la utilitat de posar una denúncia en cas de ser agredits:

Si no t'agradeixen directament i no tens prou proves per demostrar-ho, la majoria queden absolts. Fins i tot la policia reflexa aquestes opinions extra professionalment, al·legant: 'que no hi poden fer res, que ja els agradaria, però la llei tal està muntada així' (Home bisexual, Qüestionari).

En la mateixa línia, una dona trans explica la seva experiència a l'Oficina per la No Discriminació (OND) de l'Ajuntament de Barcelona quan hi va anar a denunciar una agressió verbal per part d'un agent de seguretat:

Fui por lo del Mosso, que me sentí verbalmente agredida por él y lo denuncié y fui al sitio este y solo me dijeron dos palabritas y 'búscate un abogado'. En vez de ayudarte y decirte 'mira ven, te vamos a ayudar con un abogado, vamos con ustedes a ver que pasó'. Y yo les lleve pruebas, las grabaciones y nada, me dijeron 'te tendrás que buscar un abogado' (...). Nada, no te ayudan en nada (Grup discussió trans immigrants).

Cal dir que tot i que es percep que el coneixement de l'existència de la OND no està molt estès, també hem recollit alguna referència positiva de la seva tasca de mediació.

Hem trobat altres persones que denunciïn actituds homo/transfòbiques per part d'agents dels cossos de seguretat, com en el cas d'un noi gai que ha explicat al qüestionari: "un cop un guàrdia urbà em va fotre la bronca per donar un petó a la meua parella a la plaça Espanya". En aquest sentit, un entrevistat que va treballar en el passat com a mosso d'esquadra afirma que, tot i que hi ha bastants gais, dins del cos hi ha "molta homofòbia" que està relacionada amb què "es pressuposa que un agent ha de ser un tio rudo, valiente y hetero". Es demostra així que l'homofòbia és producte del sexisme: en aquest cas és fruit de la necessitat de reforçar la identitat masculina en base a l'exclusió del gai com a imatge de l'home feminitzat.

El grup que relata haver viscut més discriminacions per part dels cossos de seguretat és, sens dubte, el de les dones trans immigrants que es dediquen al treball sexual, que veuen com la seva veu i els drets són menystinguts contínuament. Alhora, la seva situació d'exclusió social genera un clima d'impunitat als seus agressors fet que accentua la seva vulnerabilitat i que fa que els agents no se les prenguin seriosament o directament les discriminin. Així ho expressa una participant del grup de discussió de trans immigrants:

Una vez le robaron la cartera a una amiga mía y le dije [al policía]: 'Oye, que le han robado'. Y me dijo 'Ah, vale, vale', y se dio la vuelta y siguió para comisaría. De las transexuales que no tienen papeles muchas se cohiben al denunciar, muchísimas no denuncian. Cuando hemos tenido problemas y una amiga nos ha pedido ayuda para testificar, muchas dicen que no por no tener papeles. (...) Muchas veces la policía es muy... Por ejemplo, una persona que sea de aquí, ¿no? Pues si tú le has hecho algo, la policía te lleva directamente a dormir al calabozo (Grup discussió trans immigrants).

Finalment, en relació a què es pot fer per eradicar l'homo/transfòbia en l'espai públic hi ha respostes molt diverses la majoria de les quals es poden sintetitzar en el debat sobre la conveniència d'actuar en base a multes i prohibicions. La següent cita d'una dona transsexual gran expressa la demanda d'algunes persones per una major regulació de l'espai públic per evitar agressions:

Que vaya por la calle y no me insulten, porque te multan por beber pero la policía ve que pasas cerca de alguien, te insultan y nadie dice nada. Y miras a la policía y hacen como si no pasara nada (Entrev. dona trans gran).

En contraposició, hi ha una minoria de persones que es mostren contràries a qualsevol tipus de regulació de l'espai públic, apostant perquè les persones s'autoregulin sense necessitat de normatives i control policial:

La calle no debe de regularse. Aquí hay leyes que ya prohíben que insultes a alguien. La norma de civismo es una ley fascista que decide lo que está bien y lo que está mal (Entrev. treballadora sexual trans).

Troblem el cas d'una noia bisexual que en l'entrevista no es mostra contrària a la regulació de l'espai públic però que considera que cal fer un esforç per treballar en paral·lel en l'educació per tal de resoldre la problemàtica d'arrel:

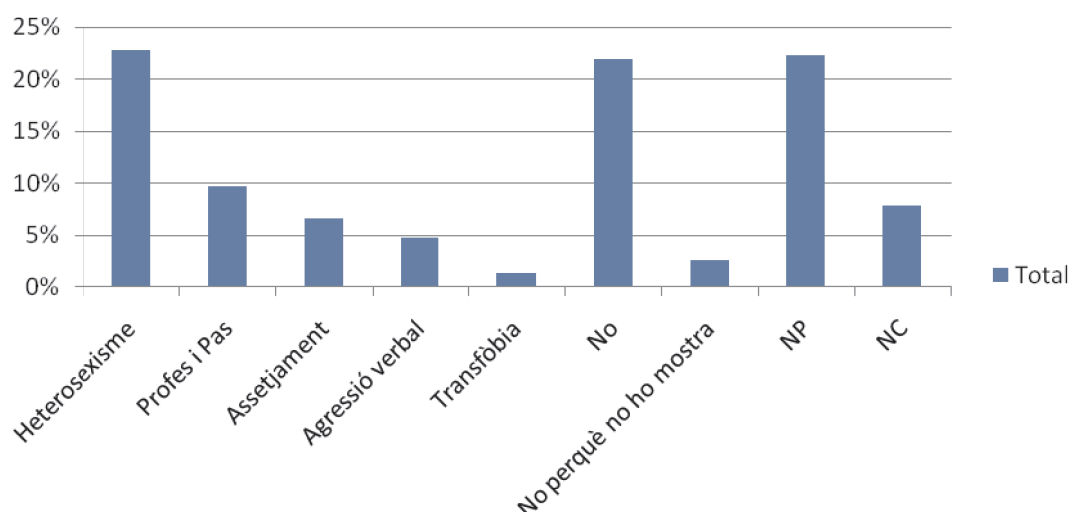
Es que penso que les sancions, normativa o fer el cop de llei, no crec que transformi les coses sinó que pot generar més rebuig. És a dir, exigir o obligar crec que no resol. Crec que el tema de la formació és bàsic. Potser la gent es tallarà una mica més, però la gent es salta constantment les normatives. S'ha de treballar en paral·lel, però el cop de llei sense res més... no hi haurà un canvi social, no s'incidirà en els imaginaris col·lectius. No hi haurà un respecte real, tangible, que tu puguis percebre en la teva quotidiana (Entrev. dona bisexual).

En definitiva, en aquest àmbit es planteja el repte de trobar el punt entre un espai públic totalment controlat i un altre on la ciutadania té la capacitat d'autoregular els conflictes que sorgeixen. En el marc d'aquesta tensió s'ha de trobar la forma per construir un espai públic integrador que escapi tant de la indiferència de l'altre com d'un excés de control social.

L'àmbit educatiu és el que concentra una major atenció per part de les persones que han respost el qüestionari i han estat entrevistades. Això succeeix, d'una banda, perquè hi ha una gran preocupació pels casos d'assetjament i discriminació a menors als centres educatius i, de l'altra, perquè és considerat l'àmbit prioritari des del qual intervenir per resoldre la trans/homofòbia d'arrel.

Com es pot extreure del següent gràfic, el 45,5% de persones declara haver viscut trans/homofòbia als centres educatius¹⁴, en contraposició el 21,9% responen que no n'han patit. Cal apuntar també que un 22,35% de les respostes han estat classificades com a 'no pertinents' (NP), ja que en elles les persones directament s'autoexcloïen pel fet de fer molts anys que havien passat pel sistema educatiu o per haver rebut la formació a altres comunitats autònomes o països.

Gràfic 2. Problemàtiques a l'àmbit educatiu

En gran part de les respostes al qüestionari i també a les entrevistes es fa referència a l'**heterosexisme del sistema educatiu** i a la manca de referents de gais, lesbianes i trans. És a dir, es denuncia que es pressuposa que la sexualitat dels joves és heterosexual i que tots ells encaixen en els rols de gènere que se'ls han assignat, invisibilitzant-se així altres realitats:

La relació continua sent 'heterocentrista'. Els llibres escolars mantenen una visió molt limitada encara avui en dia. Falta exemples de diversitat, per exemple en exercicis on l'enunciat d'un problema de matemàtiques podria començar: 'la Maria i la Maite viuen juntes i tenen una filla, l'edat de la Maria és 3 vegades la de la seva filla i la Maite té...' (Lesbiana, Qüestionari).

Tot i que no es tracti d'agressions directes, l'heterosexisme reproduceix un imaginari que exclou trans, lesbianes i gais, al negar-los un espai reconegut socialment i no estigmatitzat. En el marc d'aquest imaginari, es reforcen també les diferències de gènere, com veiem a continuació:

Crec que sovint els professionals repeteixen tòpics del que abunden en la societat en general: 'Escolta, Jordi, ja tens novia?' o 'Maria, quants nòvios tens?'. Cal informar de la diversitat d'opcions ja des de molt petits. O comentaris com: 'Arracada? Això és de nena!'. Les escoles no poden seguir reproduint esquemes masclistes de la societat... (Gai, Qüestionari).

¹⁴ Per obtenir aquest percentatge, hem sumat les respostes d'heterosexisme, problemes amb el professorat o personal d'administració i serveis, situacions d'assetjament, agressions verbals i transfòbia.

La invisibilitat, sumada al llenguatge homo/transòbic que apareix quotidianament a les converses, fa que molts trans, lesbianes i gais expliquin que, tot i que mai no van rebre una agressió directa i explícita, es sentien discriminats:

Jo vaig fer batxillerat nocturn i pel fet de ser gai no vaig tenir cap problema però també és cert que els comentaris i expressions homòfobes eren el pa de cada dia, tot i que no anaven dirigides a la meua persona. A l'institut no es va parlar en cap moment del gènere ni de les diferents orientacions sexuals senzillament perquè no entraven al temari (Gai, Qüestionari).

Respecte el llenguatge trans/homofòbic¹⁵, cal tenir en compte que tal com planteja Dider Eribon (1999) és a través del xoc amb l'insult que lesbianes, trans i gais aprenen la connotació negativa de la seva tendència sexual o identitat de gènere fins i tot abans de ser-ne conscients. Els insults, els acudits i els comentaris homo/transfòbics, doncs, encara que no es portin a terme amb aquesta intenció, reforcen l'imaginari social segons el qual ser gai, lesbiana o trans és estigmatitzant.

Per altra banda, molts participants a l'estudi tenen la sensació de que l'institut no està oferint una educació afectivo-sexual integradora: "Penso que a les escoles no ens ensenyen res de sexualitat, només com es posa un condó i prou" (Gai, Qüestionari). Un professor de secundària gai coincideix en què el missatge continua essent heteronormatiu i ho il·lustra amb l'exemple de les visites que organitzen des de l'institut a centres d'informació sobre salut sexual per a joves. La informació que hi donen es limita a temes de reproducció i prevenció d'embarassos, una qüestió que queda molt lluny de les preocupacions dels adolescents gais, lesbianes i trans: "es fan visites a centres, però clar, per alguns nens és ciència ficció perquè només es parla de la contracepció" (Entrev. professor gai).

En la mateixa línia, un noi bisexual sosté que l'educació afectivo-sexual està completament enfocada des d'una perspectiva reproductiva, heterosexista i centrada en evitar embarassos i infeccions. El noi, educador social de professió, assenyalava que es tracta d'anar més enllà i oferir referents positius als joves:

Trobo indignant com a educador que veus que hi ha xavals que tenen dubtes sobre la seva sexualitat i o reben inputs negatius a través del seu grup d'iguals i després no es veuen reflectits en models públics. Caldria també que a nivell d'infància es vegin altres models d'afectivitat i maneres de ser, de la mateixa manera que comencem a veure nens o nenes en cadires de rodes als catàlegs municipals, però falten dos nens fent-se una abraçada o donant-se un petó. I el mateix amb el col·lectiu transsexual (Entrev. home bisexual).

En la mateixa línia insisteix una professora especialitzada en formació afectivo-sexual, que assenyalava que cal

transmetre que la sexualitat és un regal, però que cadascú s'ha d'anar desembolicant a ell mateix, i descobrint què hi ha, què li agrada a un mateix, què li dóna plaer. Generalment ens acostem al sexe des del perill, des del risc, i des dels retalls: coital, genial, hetero, adult... i no es mira dins: i a mi? què m'agrada? Jo què vull? Mirar dins, fer-se la/les preguntes, descobrir i descobrir-se (Entrev. professora secundària).

¹⁵ Ens referim a expressions tan habituals com 'donar pel cul' com a acte de degradació, o els termes 'bolle-
ra', 'travolo' o 'maricón' utilitzats per desacreditar a algú, especialment per qüestionar la seva masculinitat o
feminat.

Tot i que ens els darrers anys s'ha produït un notable avenç en la visibilització de les realitats de lesbianes, gais i trans i s'ha reduït la discriminació, els centres educatius continuen sent l'escenari d'assetjaments trans/homofòbics. Tant les persones que han respost el qüestionari com els entrevistats han explicat nombroses experiències d'assetjament, per exemple:

Jo a l'escola vaig patir moltíssim, els insults cada cop anaven a més, i alguns professors feien com si res. Recordo un cop a classe que en un exercici de llengua posava el meu nom i el company que el va llegir va canviar el meu nom per EL MARICÓN" (Gai, Qüestionari).

Per entendre com s'articula l'homofòbia en l'adolescència és interessant veure com aquesta etapa és una etapa de cerca i construcció de la pròpia identitat. En relació al gènere, és especialment difícil com la identitat masculina es construeix i reafirma en oposició a la feminitat i al "maricón":

Treballem amb adolescents i això vol dir que són persones que estan construint la seva identitat personal però també la seva identitat eròtico-afectiva. I d'alguna manera l'afirmació de la masculinitat és 'jo no sóc dona, jo no sóc gai'. Això fa que l'insult sigui permanent. Jo als alumnes no ho vaig dient però no faig res per amagar-ho. Hi han alumnes que ho saben i n'hi han que no (Entrev. professor gai).

La transgressió de la masculinitat està especialment castigada en l'adolescència: la pressió per mantenir el rol de gènere és superior en el cas dels nois. És a dir, els límits de la masculinitat es vigilen de forma més estricta i la seva transgressió està més castigada. Això s'explica perquè la masculinitat està socialment més valorada, per la qual cosa, "trair" la masculinitat es considera un desprestigi (gais, trans femenines). En canvi, es considera fins a cert punt lògic que es valori allò que socialment té prestigi, la masculinitat, i es rebutgi la feminitat normativa (lesbianes, trans masculins) (Garaizabal, 1998). Les següents cites il·lustren com s'articula la discriminació cap als nois amb identitats no-normatives:

La pressió sobre el que és ser un home és massa asfixiant a l'institut. Jo vaig haver de patir ser el maricón, i inclús em trucaven a casa insultant-me (Gai, Qüestionari).

Al col·legi (...) els nois m'insultaven o m'esperaven quan sortia del col·legi per pegar-me, l'únic suport que tenia era el de les meves amigues (Dona trans, Qüestionari).

La situació és especialment preocupant si tenim en compte que la persona assetjada se sol trobar aïllada perquè sovint no s'accepta ella mateixa i té por d'explicar-ho als pares i de demanar ajuda a les amistats:

La experiencia que yo pasé desde los 6 años hasta los 16 años en el mismo colegio, no se la deseo ni a mi peor enemigo. Desde que tenía 6 años era un poco amanerado, y en mi colegio todo el mundo me llamaba MARICÓN (...). Burlas, risas, mofas, insultos, hostias, persecuciones, bromas... todo eso es lo que yo viví por ser MARICÓN. Lo pasé fatal, y lo fuerte es que no podía ni contárselo a mis padres porque me daba vergüenza. No tenía amigos, y los profesores, o no se daban cuenta, y si se daban, miraban hacia otro lado. Hubo algún profesor incluso que hizo hasta bromas de mi delante de toda la clase, aunque tengo que decir que fue la excepción. (...) Esto me ha dejado marcado para toda la vida (Gai, Qüestionari).

Alhora, el fet de que cada cop se surti de l'armari més jove fa que es produeixi un impàs fins que la persona pot adreçar-se a associacions o locals d'ambient, ja que se solen dirigir a persones majors d'edat. En aquest sentit, un pare gai entrevistat sosté que cal treballar també l'àmbit de l'educació en el lleure i crear espais per a adolescents des d'on potenciar una educació afectiva i sexual més enllà dels espais d'ambient:

Parlo com a mestre i com a pare, s'hauria de fer més incís en el tema educatiu als instituts. Hauria de ser un programa molt ben tractat, que portés lligat també un recurs o un portal Internet perquè els nanos puguin trobar la informació. Quan un nano surt de l'armari se'n va directament a l'ambient. El que s'hauria d'articular és un procés o uns canals perquè si algú sortís de l'armari en aquesta edat no caigués necessàriament en les xarxes de l'ambient (Entrev. pare gai).

Cal tenir en compte, a més, que lesbianes, gais i trans no són els únics que reben aquest tipus d'agressions. La creixent presència de famílies homoparentals ha donat lloc a casos de discriminació als seus fills:

El meu fill gran ho va passar malament al principi a l'escola, quan van saber que la seva mare era lesbiana, el van agafar entre varis, li van baixar els pantalons i li volien posar floretes al cul, va arribar a casa amb la roba destrossada, plorant i espantat. Vaig anar a parlar amb el president del AMPA i li vaig dir que com tornés a passar posaria una denúncia contra l'escola i contra l'AMPA, ja que era resultat de la educació que rebien a casa seva i a l'escola; mai més va tornar a passar res (Lesbiana, Qüestionari).

Els efectes de la trans/homofòbia en els joves són diversos. Entre els negatius hem trobat: patir depressions, intents de suïcidi, tenir l'autoestima baixa, por contínua de l'agressió, vergonya, sentir-se vulnerable, sentiment de culpabilitat, necessitat de controlar la conducta i la paraula, bloqueig en les relacions, sensació d'haver perdut l'adolescència o tenir trastorns alimentaris, com en el següent cas:

A l'infantesa vaig rebre moltíssima discriminació per part dels companys. Vaig haver d'estar ingressat perquè vaig deixar de menjar per no anar al col·legi (Home bisexual, Qüestionari).

També trobem, però, efectes positius: hi ha joves que assenyalen que aquestes experiències els han fet més forts, més empàtics, més sensibles, amb més capacitat per enfrontar-se als problemes i els ha convertit en més autors de la pròpia vida, en el sentit que la manca de referents els ha portat a reinventar-se.

En relació al **paper del professorat**, en primer lloc, aclarir que la majoria de casos d'assetjament es produeixen als espais on no hi ha figures d'autoritat: pati i vestuaris (Coll-Planas et al., 2009). Així doncs, el professorat no sol testimoniar les agressions més evidents sinó que només en presència la punta de l'iceberg:

[A l'institut] 'marica' és un insult permanent. Ells et diuen que és una expressió. (...) La gran majoria d'alumnes surten de l'armari quan acaben l'institut. L'aula continua sent un espai on l'alumne busca que l'a-

dult el protegeixi. Però l'alumne sap que no sempre està dins l'aula, té el pati, els passadissos, i sobre tot el carrer. Clar, ells pensen 'Què passa quan estic sol i tu no hi ets?'. L'institut és un espai prou segur, però el problema és que l'alumne no només es socialitza a l'institut, hi ha el Messenger, la família, els amics, els mitjans. La primera por que té el nen és que a casa no l'entenguin. I allà és on li han de dir 'No t'amoïnis, siguis com siguis et seguirem estimant' (Entrev. professor gai).

En segon lloc, es detecta que el professorat no té eines per abordar aquest tipus de casos, per la qual cosa actua solament en funció de la seva sensibilitat en el tema. Això fa que trobem professorat que relativitza els insults i discriminacions considerant-ho "jocs de nens"; altres que volen intervenir però no tenen recursos per fer-ho i, finalment, professionals que opten per intervenir i que tenen més o menys èxit en la seva intervenció. Una de les conclusions de l'estudi que vam portar a terme amb joves lesbianes, gais i trans és que generalment el professorat no intervé (Coll-Planas et al., 2009), generant-se així una sensació d'impunitat:

En el centro en el que yo estudiaba, los profesores sabían que me agredían físicamente por ser homosexual. Por lo que opino, que algunos centros educativos toleran la homofobia (Gai, Qüestionari).

El fet de què alguns professors no s'impliquin en resoldre aquests agressions i es mantinguin indiferents és també criticat pels participants, ja que consideren que no prendre partit és també una forma de posicionar-se.

També trobem professorat o personal d'administració que reproduceix l'homo/transfòbia, així ho ha denunciat un 10% de les persones que han respost el qüestionari: "He vist membres del Personal d'Administració i Serveis (PAS) que se'n fotien de parelles del mateix sexe" (Gai, Qüestionari).

El professorat sol quedar especialment desconcertat davant la presència d'alumnat trans i en general col·labora poc en acompanyar-lo en el procés i facilitar-li l'acceptació. En aquest sentit, les persones trans reclamen que s'agilitzin els canvis de nom a nivell intern (quan es passa llista a classe, per exemple) i que es busquin alternatives si la persona demana no canviar-se al vestuari que té assignat. Cal dir que el professorat se sol mostrar desconcertat o fins i tot reticent davant d'aquest tipus de demandes.

Un altre exemple, l'ofereix un entrevistat que treballa a un centre de menors on els propis educadors reproduïen l'homo/transfòbia mentre que el grup d'iguals accepta sense problema la situació:

En el món dels centres de menors la població és majoritàriament masculina i hi ha una homosexualitat encoberta, no reconeguda. Tots tenim necessitats. I per exemple a la presó hi ha molta gent enganxada a la droga i fan de xaperos per aconseguir droga. En el món dels menors passa el mateix, hi ha molta necessitat de ser estimats, i es produeixen aquests contactes. I jo he estat en reunions d'educadors de centre i això es penalitza. Tenim un nano al centre que la seva màxima aspiració a la vida és ser com la Shakira, i en el moment en què pot es fot una perruca rosa i un vestit ajustat. I si pogués ser transsexual ho seria, però allà es penalitza. En el seu grup d'amics està super acceptat (Entrev. pare gai).

Per valorar l'impacte d'aquest tipus d'actuacions per part dels professionals a càrrec de l'educació de menors, cal tenir en compte l'efecte que té que accions d'aquest tipus quan prové de figures d'autoritat i que haurien de donar exemple.

Els professors que hem entrevistat o que han respost el qüestionari apunten obstacles a l'hora de treballar els temes GLBT a l'aula com per exemple la manca de recursos i l'oposició de les famílies i d'altres companys professors:

Com a docent a qui li agradaria treballar per portar a les aules discussions relacionades amb aquest tema, hauré de justificar-me sovint. (...) En educació secundària, les coses més innocents (com, per exemple, fer visible l'existència i valor d'obres artístiques de 'temàtica gai o lèsbica') poden ser motiu de problemes greus amb les famílies i fins i tot amb sectors del professorat. (...) I penso també que, a més a més d'aprofitar espais com la famosa assignatura d'educació per a la ciutadania o de crear-ne de nous (sessions periòdiques d'educació sexual'), és un tema que s'hauria de treballar des de tots els àmbits (Gai, Qüestionari).

El blanc de les agressions i discriminacions homo/transfòbiques a les escoles i instituts no és només l'alumnat sinó també el professorat LGTB. Diversos professors lesbianes i gais relaten sentir-se agredits pels seus mateixos alumnes:

Hi ha un cert menyspreu per una part de l'alumnat cap a professors efeminats (Gai, Qüestionari). Como docente, tengo que decir que no existe ningún tipo de protección para nosotros ni para los alumnos homosexuales. Los profesores son agredidos verbalmente y psicológicamente de manera continuada. Yo mismo he sufrido insultos durante años. Ha mejorado un poco la situación (...) pero seguimos en la diana (Gai, Qüestionari).

Cal treballar, doncs, perquè el professors gais, lesbianes i trans tinguin unes condicions de treball en les que no s'hagin d'amagar i puguin esdevenir referents de carn i ossos pels seus alumnes. En aquest sentit, un professor gai entrevistat remarca la importància de fer pública l'homosexualitat i transsexualitat a l'aula, per la qual cosa cal dinar suport a aquests professors i protegir-los de qualsevol possible assetjament:

Interioritzes fins a tal punt que vius en una societat hostil que al final ho acabes normalitzant. Perquè no sigui tan hostil hi hauria d'haver polítiques molt decidides. Com per exemple, en el cas de que un professor es trobi que un cop ha fet pública la seva condició de gai, lesbiana, pogués viure alguna mena de situació desagradable, l'Administració hauria de procurar donar totes les eines a aquesta persona. És a dir, preveure la seva defensa, preveure la intervenció, la defensa d'aquesta persona i si en un determinat no pot més amb la tensió, preveure poder-la canviar de centre. Per una banda hi hauria d'haver un gran recolzament al professional, i després fer polítiques molt fortes de visualització. (...) Jo també penso que estaria molt bé que es fes una determinada visibilitat dels professionals però això implica que la persona, el professor que fa aquesta visibilitat no la fa sol sinó dins d'un programa que el protegeixi, on es preveu tot, l'acompanyament, com es gestiona el conflicte... (Entrev. professor gai).

No podem acabar l'apartat sobre l'actuació del professorat sense reconèixer els exemples de bones pràctiques que hem trobat al llarg del treball de camp. Hi ha casos, per exemple, de professionals

que donen un ple suport a la persona en el camí de la seva acceptació:

Aquí he de dir que mi experiencia ha sido muy buena. Mi profesora me ayudó a salir del armario, me facilitó la manera en que tenía que decírselo a mis amigos cuando fuera el momento. Mis amigos se lo tomaron genial, es más, les hizo mucha ilusión (Lesbiana, Qüestionari).

Fins i tot hi ha centres educatius que lluny d'individualitzar la intervenció centrant-se exclusivament en el treball amb la persona assetjada i/o els seus agressors, han actuat a nivell de tot l'institut:

M'agradaria que conegués una nena que es diu Amaia (...). Els pares molt bé, estan darrera d'ella, l'ajuden, molt bé. (...) Doncs aquesta nena va a un cole d'Esplugues. Llavors els pares ja van anar a parlar abans de l'estiu perquè ella comencés com a Amaia no com a Albert i l'equip directiu de l'institut no té cap problema i tal. (...) I tots els companys ho saben i la tracten d'Amaia. (...) Doncs en aquesta cole ja han fet un treball sobre homosexualitat i també s'ha fet una xerrada de transsexualitat (Entrev. psicòloga).

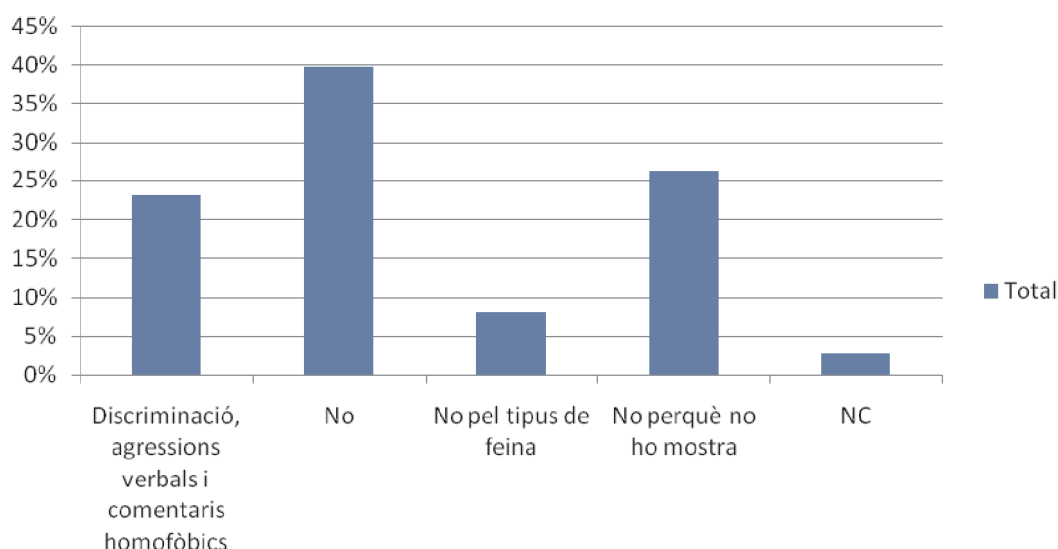
Aquest tipus d'intervencions integrals resulta fonamental si tenim en compte que la majoria d'agressions es produeixen en moments on no hi ha cap figura d'autoritat. Per la qual cosa, a part de millorar la formació del professorat, és important treballar amb el conjunt de l'alumnat per tal d'evitar els casos d'assetjament i que, en cas que es produeixin, es denunciïn.

Aquest apartat l'hem dividit en dues seccions. En primer lloc, abordarem les discriminacions o agressions que relaten les persones trans, lesbianes i gais als seus llocs de treball o al buscar feina. En segon lloc, tractarem sobre el treball sexual masculí i, sobretot, el treball sexual exercit per dones trans.

Pel que fa als **problemes en relació al treball**, cal dir que és un dels àmbits on gais, lesbianes i bisexuals perceben menys situacions de discriminació, mentre que és en el que les persones trans troben més problemes. Com es desprèn del següent gràfic, un 73,2% de les persones que han respost el qüestionari declaren no haver viscut situacions de discriminació a la feina. Cal dir que dins d'aquest percentatge hem inclòs les persones que afirmen que no viuen discriminació perquè no són visibles a la feina i pel seu tipus de feina (àmbit cultural i artístic, sobretot) o perquè tenen una situació laboral que els fa sentir protegits (funcionaris, autònoms, propietaris de petites empreses...).

Gràfic 3. Problemàtiques a l'àmbit laboral

A l'hora d'interpretar l'alt percentatge de persones que asseguren no haver viscut homofòbia a l'àmbit laboral, cal tenir en compte que hem detectat que moltes persones entenen homofòbia com agressions directes o discriminacions explícites i no consideren les agressions verbals o els acudits degradants com a expressions d'homofòbia. Aquest és el cas de les següents persones:

Nunca he sufrido ningún problema en el trabajo, aunque se puede oír a gente hablar mal de homosexuales- la realidad es que no hay discriminación (Gai, Qüestionari).

No he patit cap discriminació, tot i continuar sentint els típic acudits sobre mariques, i sobretot, referides a persones transsexuals o transgènere (Dona bisexual, Qüestionari).

En aquestes cites veiem que, tot i que aquestes persones viuen situacions que des del nostre punt de vista són expressions d'homofòbia, no ho consideren com a tal. Per això, cal ser prudent i no entendre que un 73,2% no ha viscut discriminacions ni agressions a la feina sinó que no ho percep

com a homofòbia. A més, és destacable que un 26,2% de les persones hagin respost que no han estat discriminades ni agredides a l'àmbit laboral perquè fan un esforç perquè els seus companys i superiors no coneguin la seva homosexualitat o transsexualitat. Aquestes persones, doncs, no tenen uns entorns de treball en els que es puguin relacionar amb tranquil·litat i mencionar algun aspecte de la seva vida privada com fan els seus companys heterossexuals. Tot i això, la forma habitual de plantejar-ho és traient importància al tema i, com vèiem en relació a l'espai públic, afirmar que no cal anar "exhibint-se".

Altra vegada ens trobem amb la tensió entre la necessitat d'impulsar la visibilitat en els llocs de treball per tal de fomentar la desactivació de l'homo/transfòbia i el reconeixement de què per a molta gent amagar-se és una forma molt raonable de protegir-se:

A la feina sempre sóc discret, sóc invisible com a transsexual (...). No acostumo a parlar de la meua vida privada perquè crec que no seria ben entesa (...). Si sabessin que sóc trans em prendrien per un bufó de cort o per un boig i com que sóc minoria el que aconseguiria seria empitjorar l'ambient de treball i qui acabaria rebent seria jo, que a més estic en l'últim escalafó. A més sempre hi ha el perill del mobbing (Home trans, Qüestionari).

En aquest sentit resulta fonamental una política d'empresa que decididament i explícitament s'oposi a qualsevol tipus d'agressió o discriminació a trans, lesbianes i gais. Aquesta cita n'és un exemple:

Afortunadament estic en una multinacional on tot tipus de discriminació és rebutjada, en un codi de conducta d'aquesta empresa. Ja sigui per qüestions de sexe, raça, nacionalitat, religió, creença, orientació sexual... I on a més s'informa a tots els treballadors d'això. És clar que sí que he hagut d'aguantar molts comentaris ofensius d'altres companys, però a esques de la direcció de la empresa (Home bisexual, Qüestionari).

Com dèiem al principi, un factor que afavoreix la possibilitat de sortir de l'armari i revelar la transsexualitat és gaudir d'unes condicions de feina segures, on la continuïtat del lloc de treball no depengui de la possible animadversió de companys o superiors. Moltes persones que treballen com a funcionàries s'han expressat en aquesta línia. També cal dir, però, que hem trobat funcionaris que assenyalen que en el seu àmbit també es percep homofòbia, tal i com il·lustra aquesta cita d'un noi gai policia:

Tinc feia estable com a funcionari des de fa més de deu anys però no, no puc comentar la meua condició sexual i menys a la meua feina molt 'específica' i masculista. Comentaris constants en relació als gais/lesbianes/transsexuals i burla sobre la condició de ser gai o les dones. No puc comentar amb naturalitat la meua condició i si ho fes, més d'un company no voldria treballar amb mi dins el vehicle policial (Gai, Qüestionari).

Hi ha àmbits laborals, precisament com el policia, en què està molt marcada la separació per sexes i l'enaltiment de la masculinitat, és en aquests on es produeixen més casos d'homofòbia quotidiana. Tot i això, cal dir que encara que l'àmbit de la seguretat continuï mantenint aquest caràcter, en

els darrers anys s'han fet avenços com la introducció de formació en relació a la diversitat sexual als agents de seguretat o la constitució d'una associació que agrupa gais, lesbianes i trans que treballen als cossos de seguretat.

Les persones més discriminades del col·lectiu en aquest tema, en tot cas, són les persones seropositives i les persones trans visibles i/o sense la documentació legal canviada. La situació de fragilitat en la que es troben les persones seropositives a la feina ha estat també present en les respostes:

Sí, he sofert una discriminació per ser gai i a més a més perquè en l'examen mèdic em van obligar a dir si era seropositiu o no. La qual cosa, amb resposta positiva, em va suposar l'acomiadament (Gai, Qüestionari).

Pel que fa a la situació de les persones trans, la majoria de les que han contestat expliquen situacions de discriminació gairebé sempre relacionades amb el problema de no tenir els documents oficials canviats o pel fet de trobar-se en un moment de transició en relació a la transformació corporal, per la qual cosa no tenen una imatge que es pugui identificar clarament com a masculina ni com a femenina. La discriminació se sol produir ja abans d'haver obtingut la feina: a l'entrevista de treball. Si la persona és visiblement trans pot ser rebutjada d'entrada o no admesa a una Empresa de Treball Temporal (ETT), en canvi, si la persona no és reconeixible com a trans a simple vista però no té la documentació canviada solen passar situacions com la següent:

Viví una gran discriminación laboral cuando fui a pedir trabajo a una empresa de mensajería. La entrevista fue fantástica, pero cuando saqué mi DNI (por aquel entonces que mi cambio físico ya era notable y mi nombre antiguo de chica aún estaba allí estampado) me dijeron que en aquel caso no podía contratarme (Home trans, Qüestionari).

També solen tenir conflictes laborals les persones que entren a treballar mantenint el sexe de naixement i al cap del temps comencen la transició per tal de viure segons el gènere sentit:

A la feina sí que he tingut problemas, em feien la vida imposible (bulling), inclús les meves psiquiatres del Clínic van tenir que interferir amb una carta, igualment van aprofitar una reducció de personal per fer-me fora. Ara mateix trobar feina és difícil, perquè per llei encara no puc canviar el DNI fins d'aquí a 1 any (Dona trans, Qüestionari).

Així com és freqüent que les persones trans visibles siguin rebutjades a moltes feines, rebin assetjament o no es respecti la seva identitat de gènere, també trobem algun cas de plena acceptació, en què els responsables de l'empresa, per exemple, accepten que la persona canviï el seu nom a efectes interns encara que no tingui la documentació legal modificada.

Les dificultats laborals que acabem de descriure juntament amb la fascinació, habitualment no reconeguda, que desperten a molts homes les dones trans expliquen que moltes d'elles es dediquin al treball sexual. Una treballadora social especialitzada en trans treballadores sexual, considera que les més vulnerables dins del grup són les dones trans immigrades procedents d'Amèrica Llatina:

en sus respectivos países viven expuestas a una sistemática vulneración de derechos. En muchos casos he atendido a mujeres trans que me han narrado como han sido víctimas de agresiones sexuales y malos tratos físicos en general, particularmente por la policía. Y no en pocos casos sus amigas y/o conocidas han sido asesinadas (Entrev. mediadora treballadores sexuals trans).

Al fet de ser trans, treballadores sexuals i immigrants, encara si poden sumar dos factors que augmenten exponencialment el risc d'exclusió social: la drogodependència i seropositivitat.

Un col·lectiu que sol quedar més invisibilitzat és el d'homes treballadors sexuals que treballen per un públic masculí. El perfil d'aquest grup presenta algunes especificitats:

En su mayoría son inmigrados, entre 20 y 30 años, más bien tirando a los 30 que para los 20, al contrario de lo que te dicen los medios de comunicación. Menores de 20 hay muy pocos, entre otras cosas porque no aguantan ese trabajo, no tienen paciencia. Y aquí en Barcelona, en los pisos la mayoría son procedentes de Latinoamérica, y en la calle, procedentes del Magreb (Entrev. mediador treballadors sexuals).

El mediador especialitzat en treball sexual masculí comenta que el percentatge d'homes immigrants que s'hi dediquen no ha parat d'augmentar en els darrers anys. El principal tema que reclamen és poder fer el procés de regulació, ja que la majoria es troben en situació il·legal. Tant el mediador com el coordinador d'educadors de carrer coincideixen en assenyalar que és un error dirigir-se a ells com a gais, encara que tinguin sexe amb altres homes:

En realidad, si estás hablando de hombres que tienen sexo con hombres por dinero, pues son trabajadores sexuales, y da lo mismo la identidad que tengan. El hecho de siempre señalar la identidad impide todo lo demás porque hay personas que les cuesta trabajo aceptar esa identidad y por culpa de eso no se pueden llevar... por ejemplo el hecho de que vengan a los locales les cuesta mucho, les da vergüenza (Entrev. mediador treballadors sexuals).

Un altre obstacle a l'hora de poder treballar amb ells és que la seva precària situació al país els fa desconfiar de les associacions i serveis públics que els ofereixen suport:

Con los trabajadores inmigrantes, por ejemplo, tenemos la dificultad de ser una organización gay y más allá, de ser una organización, porque algunos lo asocian con que podemos llamar a la policía. Es una cuestión de confianza entre el educador y el trabajador sexual (Entrev. educador social carrer).

La gran majoria de debats teòrics i polítics en relació al treball sexual, sobretot el femení, parteix de la consideració de si les persones que s'hi dediquen ho fan forçades o ho escullen. Es tracta d'un debat molt crispat i en el qual no ens pertoca entrar en profunditat. De totes formes, una sintètica referència al mateix resulta ineludible. Sense ànim de simplificar en excés, en primer lloc trobem el discurs segons el qual les dones estan "prostituídes", és a dir, no escullen dedicar-s'hi sinó que són víctimes d'altres (màfies, proxenetes, etc.) o d'unes condicions socials pèssimes que les han abocat a aquesta activitat. Des d'aquesta perspectiva, resulta intolerable plantejar la possibilitat de regular el treball sexual, ja que seria una forma de legitimar una situació que degrada i humilia les dones que s'hi dediquen¹⁶.

¹⁶ En aquesta línia, vegeu Lienas (2000).

En segon lloc, podem agrupar les veus de les persones que, sense negar que hi ha dones que s'hi dediquen d'una forma forçada o fruit de la falta d'altres alternatives laborals, sostenen que el treball sexual no té perquè considerar-se inherentment un acte de degradació i que cal lluitar perquè les dones que vulguin deixar-ho puguin fer-ho i perquè es regulin les condicions laborals de les que s'hi vulguin dedicar. Des d'aquesta perspectiva s'aposta per la regulació del treball sexual. Cal dir que les associacions de treballadores sexuals que s'han posicionat en el debat acostumen a ubicar-se en aquesta segona opció, aquest és el cas del Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, el Colectivo Hetaria, de Madrid, o l'International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe.

Si concretam aquest debat en relació a les treballadores sexuals trans, cal tenir en compte que aquest grup sol exercir-ho de forma autònoma, és a dir sense proxenetes, i al carrer, no en establiments gestionats per empresaris. Les treballadores sexuals trans amb qui hem parlat al llarg del treball de camp (3 entrevistes i gran part del grup de discussió de trans immigrants) afirmen que s'hi dediquen per elecció pròpia:

Yo trabajo de esto porque yo quiero, es una manera de vivir mejor. No porque no veas la de insultos que uno tiene que oír a diario, las cosas que te gritan, que te humillan, los clientes que son malos y desagradables. Pero yo trabajo para mí, no tengo ni proxeneta ni nada. Entre transexuales no conozco a ninguna que tenga proxeneta (Grup discussió trans immigrants).

De totes formes, en el tema del treball sexual és difícil establir una clara distinció entre elecció i explotació. Una medidora que dóna suport a treballadores sexuals, de les quals estima que el 15% són trans, afirma que "en mi opinión, casi la totalidad de las mujeres trans con las que trabajo no tienen otra opción". De fet, quan des de l'organització on treballa s'ha aconseguit trobar-los algun altre tipus de feina, també han estat discriminades. Cal tenir en compte, doncs, que el treball sexual és sovint l'única alternativa laboral de moltes de les dones trans que s'hi dediquen:

En casi el 90% de los casos de trabajadoras sexuales transexuales que he atendido puedo afirmar que, si ellas hubiesen podido acceder a otro trabajo, no habrían optado por el trabajo sexual. El elevado nivel de discriminación que sufren las personas transexuales se manifiesta fundamentalmente a nivel laboral, y el trabajo sexual se ofrece como la alternativa más viable. Por eso, considero que la relación entre transexualidad y trabajo sexual es tan estrecha y desafortunadamente necesaria como medio de supervivencia (Entrev. medidora treballadores sexuals trans).

Des del nostre punt de vista, l'anàlisi de la situació del col·lectiu de treballadores sexuals i el debat polític sobre com s'ha d'abordar ha de tenir en compte la multitud de realitats dins del col·lectiu, una preocupació pel seu benestar, un reconeixement de les condicions de vida que solen portar-les a dedicar-se al treball sexual i escoltar la veu de les persones que defensen una visió dignificadora d'aquesta feina i reclamen poder dedicar-s'hi amb unes condicions laborals que garanteixin els seus drets. Com afirma un entrevistat que dóna suport a treballadors sexuals és necessari "abordar el tema no desde el abolicionismo o del victimismo, sino escucharles a ellos o a ellas". El problema és que, tal i com sosté Dolores Juliano (2004), la figura de la treballadora sexual ataca la construcció

hegemònica de la feminitat i per aquest motiu ha esdevingut un tema tan polèmic en el sí del feminisme. En certa forma, en el debat sobre el treball sexual les imatges, pors i estereotips dels/les partidaris/àries de les diferents opcions comporta el perill d'invisibilitzar el què tenen a dir les pròpies treballadores sexuals.

Entre els arguments a favor de la regulació, les treballadores sexuals que hem entrevistat apunten que els oferiria una cobertura legal i, a la vegada, els permetria contribuir a les arques públiques amb els impostos derivats del gran volum d'ingressos que genera aquesta activitat econòmica:

Que cada una pague los impuestos, tener derecho al paro, la Seguridad Social... (...) Cotizaríamos más gente a la Seguridad Social. Si dicen que las prostitutas son las que ganan más dinero, pues aportaran más dinero, ¿no? (Grup discussió trans immigrants).

La regulació permetria, a més, evitar situacions d'exclusió com la de la següent dona trans, que després d'una vida de treball no compta en la vellesa amb una pensió que li permeti viure amb dignitat pel fet de no haver pogut contribuir:

Soy puta desde que tengo 14 años. (...) [Ahora sólo recibo] una pensión no contributiva. Es imposible, ¿con esto como puedo vivir. Ahora me echan del piso y estoy esperando a que me den un piso social? (Entrev. dona trans gran).

Respecte la forma d'articular aquesta hipotètica regulació, s'aposta per fomentar el treball sexual autònom, sense proxeneta, o en forma cooperativa de treballadores:

Para mí sólo se puede [regular] desde un punto de vista autónomo. Y crear más cooperativas es un auténtico reto, un concepto a desarrollar. En el tema prostitución estoy de acuerdo en aceptar aquellos espacios específicos donde se concentra la prostitución de calle, lugares donde se permite este trabajo. Para esos lugares específicos estoy de acuerdo en que tengan una entrada y una salida que prohíba el acceso a menores de edad. Que sea una calle, que sea un pedazo de nave industrial, con meublés donde las trabajadoras que trabajan dentro tienen su certificado en regla de que trabajan, y medios de seguridad como policías, detectores de armas... (Entrev. treballadora sexual trans).

Al marge dels debats de fons sobre l'abolició o la regulació, les treballadores sexuals i els informants claus entrevistats apunten altres problemàtiques més específiques que afecten a aquest grup. Un tema recurrent és la denúncia de les lleis i ordenances municipals que persegueixen el treball sexual (especialment la coneguda com a 'ordenança del civisme') i que suposen un assetjament a les treballadores sexuals per parts dels cossos de seguretat. En aquest sentit, hem trobat diverses denúncies del tracte rebut per part dels agents de seguretat. Durant el grup de discussió de dones trans immigrants, per exemple, una de les participants explica la següent anècdota amb la que vol il·lustrar que davant de l'acusació d'haver robat a un client, la seva versió no es considera legítima:

Por ejemplo, te fuiste con [un cliente], te ocupaste con él, te pagó, pero como no se terminó él, quiso que le devolvieses el dinero y como tú te pones chula y dices que no, que tú estás trabajando y lo que no vas a hacer es estar trabajando tiempo y como no se viene pues que te pida tu dinero y luego pasa

que no se lo devuelves. Entonces llama a la policía a decirles que tú le has robado. Y tú le cuentas a la policía lo que ha pasado (...) y no te creen, (...) y creen que al que supuestamente entre comillas es la víctima (Grup discussió trans Immigrants).

En termes generals, tant les treballadores sexuals entrevistades com els treballadors socials que els donen suport denuncien que la policia les tracta malament, que en ocasions extremes poden arribar a l'agressió física i s'afirma també que hi ha pràctiques de corrupció per part d'alguns agents (Grup discussió trans immigrants). En qualsevol cas, la legislació actual que empara la persecució del treball sexual de carrer, l'ordenança del civisme a Barcelona, permet una certa discrecionalitat per part dels agents (vegeu Arella et al., 2007) que també és objecte de denúncia:

Los policías hacen lo que quieren. Ahora si te pillan conversando con un cliente también te quieren poner una multa, incluso si es amigo. Me pasó otra vez que estaba conversando con un amigo y fueron a ponerle una multa. Y yo les dije 'A ver, si lo hacen bien porque yo voy a recurrir, este es mi mejor amigo. ¿Qué pasa, que cualquier persona que converse con uno tiene que ser cliente?' (...) También te multan cuando vas por la calle (...). El Ayuntamiento ha puesto una orden para que los clientes no vengan a nosotras pero es que muchas veces el policía te para a ti, y está el cliente y no le pone multa al cliente, te la pone a ti. Y por ejemplo la ordenanza dice que toda persona que se ocupa con un cliente y que se ve que está pagando, que te ven pagándola, la ordenanza es eso. Pero es que ya no te ven y te la ponen (Grup discussió trans Immigrants).

Finalment, entre les propostes concretes que s'han posat damunt de la taula sobre mesures que es podrien portar a terme des de l'àmbit municipal destaquem treballar per la visibilitat de les dones trans ("con el objetivo de detener el nivel de violencia que sufren"), empoderar les treballadores (formació en drets, suport legal i psicològic...), facilitar la formació per tal que les dones que ho vulguin puguin accedir a altres tipus de feina i formar als cossos de seguretat perquè tractin amb respecte les treballadores sexuals. Ahora, es denuncia que en les polítiques públiques existents dedicades a treballadores sexuals, les trans estiguin discriminades perquè sovint no tenen modificada la documentació (jurídicament, doncs, són homes i no poden accedir a programes dirigits a dones)¹⁷ i perquè s'estableix que la prioritat és treballar amb les treballadores sexuals no trans¹⁸.

¹⁷ Entrev. medidora treballadores sexuals trans.

¹⁸ Entrev. home trans immigrant.

L'àmbit de la salut ha estat un dels quals menys situacions de discriminació s'han relatat en les respostes al qüestionari: el 76,8% de les persones afirmen no haver tingut cap problema en l'àmbit sanitari¹⁹. Entre les persones que sí que n'han tingut, majoritàriament relaten haver rebut un tracte diferencial o discriminatori en el context de centres sanitaris per raó de la seva identitat de gènere o tendència sexual (un 9,40%) o que han estat discriminats en relació a les infeccions de transmissió sexual (un 5,74%). En aquest apartat aprofundirem, en primer lloc, en les situacions relacionades amb el VIH/sida i a continuació abordarem les situacions de tracte diferencial o directament discriminatori.

En relació a la **prevenció del VIH/sida** així com d'altres infeccions de transmissió sexual (ITS). Algunes persones han fet referència a la seva experiència en centres de detecció d'ITS i han relatat casos de tracte estigmatitzador i culpabilitzador:

Me he sentido discriminado concretamente en el Departamento de Enfermedades de Transmisión Sexual del CAP de Drassanes donde acudo a por información y una consulta y al termino de la misma se me somete a un cuestionario sobre mis hábitos sexuales donde el hecho de ser Gay se relaciona directamente con una mayor incidencia o probabilidad de contraer VIH y otras ETS... me pareció escandaloso y así se lo hice saber al doctor que me atendió a pesar de su razonamiento que defendía su postura argumentando que el suyo era un punto de vista únicamente estadístico. El Doctor (...) no me pareció un buen profesional, me hizo sentir fatal y no creo que me volviera a aventurar en ese servicio para consultar nada (Gai, Qüestionari).

En Drassanes (MTS) hay o había una enfermera que al tomarte una prueba de sangre te deja claro que no le gustan las putas ni los gays. Te hace sentir culpable, dice que si te hace falta una prueba de sida es porque te has comportado mal (Gai, Qüestionari).

Cal tenir en compte que aquestes crítiques no són aïllades. Aquesta situació planteja el perill que, davant d'aquest tracte, la gent es deixi de fer proves o no hi expressi dubtes relacionats amb la prevenció perquè no es crea un clima de confiança. Afortunadament, les persones que han explicitat que no tornaran a aquests serveis públics demostren conèixer alternatives creades per associacions com són el BCN CheckPoint o Stop Sida.

Socialment es continua associant ser gai amb tenir sida i alguns professionals semblen reproduir aquest estigma:

En aquell moment, vaig sentir-me una mica incòmode pel fet de que la doctora em va mirar de forma molt rara i em va dir que no conscienciava amb el tema i que els homes gais contreien molt més fàcilment el virus, amb to homofòbic (Gai, Qüestionari).

Una especialista de l'Hospital del Mar davant d'una consulta sobre una malaltia de transmissió sexual em va dir que pensava que els homosexuals érem uns inconscients. Vaig presentar una queixa per escrit (Gai, Qüestionari).

Amb una doctora, per demanar-li que em fes les proves del VIH, li vaig tenir que rebel·lar la meua condició, i em va esbrincar, dient-me que els gais som més propensos a agafar la SIDA (Noi Gai, Qüestionari).

També hem trobat exemples de dones trans viuen situacions de discriminació similars a l'hora de fer-se les proves de detecció d'ITS, en aquest cas s'ajunta el fet de ser trans amb el de pressuposar-se que és treballadora sexual.

¹⁹ Degut a la distribució de les respostes (més d'un 75% de les quals es concentra a una opció), hem considerat que la inclusió del gràfic no era necessària en aquest apartat.

En relació a la informació sobre VIH/sida, un noi gai seropositiu entrevistat considera que no s'hi posa prou èmfasi:

Es muy insuficiente sobre todo teniendo en cuenta que España tiene unas cifras muy muy elevadas, una tasa de infección altísima. Se calcula que hay entre 120.000 y 150.000 en España lo que es una brutalidad. En Inglaterra hay 70.000 y las campañas de información son masivas, están en todas las discotecas gays con carteles que previenen el VIH (Entrev. prevenció VIH/Sida).

Un altre dels informants claus en temes de VIH/sida ha posat damunt de la taula les altes taxes d'infecció per VIH i la necessitat de seguir l'exemple d'altres ciutats europees com Colònia, Londres o Amsterdam, que dediquen molts esforços a les campanyes de prevenció. Aquesta ha estat la seva resposta quan li hem preguntat per l'evolució del VIH a Barcelona:

Hi ha un nou brot epidèmic, això no és la continuació d'una cosa que va començar amb la detecció del primer cas a la Vall d'Hebron a l'any 80 o 81, això ja és un altre brot epidèmic importantíssim, i que en el cas dels homes gais ja no és una epidèmia sinó d'una endèmia, que es dona de forma sistemàtica. (...) Volem un col·lectiu malalt? És que ho està físicament, literalment malalt (Entrev. prevenció VIH/Sida).

D'altra banda, sembla que hi ha un cert debat en la comunitat gai al voltant de com abordar la prevenció del VIH i de les ITS en el propi col·lectiu. Per una banda hi ha qui considera que dedicar campanyes de prevenció exclusivament al col·lectiu gai fomenta l'estigmatització, mentre que altres opinen que és urgent portar a terme campanyes específiques:

Aquí hay grupos gays que están en contra de hacer campañas focalizadas porque dicen que eso fomenta la estigmatización y el miedo. Mi postura es que estamos jugando con las vidas de las personas, hay un problema real, y si eso se puede prevenir hay que hacerlo por todos los medios (Entrev. jove seropositiu).

Per altra banda, un dels entrevistats expressava la sensació de què la prevenció en saunes de Barcelona és exagerada i que els usuaris poden acabar tenint la sensació de que estan en un "laboratori" en espais que haurien de ser d'oci:

Falta un poco de coordinación. Los educadores van a las saunas y allí está también la Agencia de Salud Pública del Ayuntamiento, y luego también están los de las encuestas. Y yo como usuario cuando voy a la sauna me siento en un laboratorio, y eso puede generar el efecto contrario en cuanto a la información. Se abusa. Bueno, en las saunas se abusa, luego a los jóvenes les queda lejano y les parece una cosa muy vaga el sida. Y después los mayores que llevan 20 años usando el condón y están hasta las narices, y se relajan (Entrev. educador social carrer).

Alguns grups específics com les lesbianes van estar invisibilitzades en el moment de la irrupció de l'epidèmia perquè es considerava (i encara avui es considera) que el risc de transmissió d'infeccions sexuals té molta menys incidència en les relacions entre dones. Per aquest motiu, s'apunta que falten campanyes específiques adreçades a dones i donar a conèixer i facilitar material preventiu pensat per a elles:

S'han de fer tantes coses. Per exemple tallers de sexualitat per dones, que no s'havien fet mai per dones lesbianes. Campanyes de prevenció però no quan passa algo, sinó per viure la sexualitat amb més normalitat i amb més plaer i amb més tranquil·litat. No quan hi hagi un problema anar a arreglar-ho, sinó facilitar que tot sigui més bonic (Entrev. psicòloga).

La informació, en tot cas, és només una part, ja que persones perfectament coneixedores dels riscos de practicar sexe sense protecció ho fan. Per tant, el repte és analitzar el vincle entre informació i conductes. En aquest sentit, els obstacles per la prevenció no són només racionals (vinculats al coneixement) o a la possibilitat material (disponibilitat de mètodes de prevenció) sinó que cal tenir en compte que en la presa de decisions hi ha un fort component emocional que de vegades provoca que finalment no s'utilitzin mecanismes de prevenció en les relacions sexuals, per exemple, la necessitat de "fondre's amb l'altre", d'un contacte ple i sense barreres (Entrev. prevenció VIH/Sida). Entendre aquest fet ens ajuda a millorar la prevenció:

Aunque los programas de prevención sobre sexo seguro frecuentemente transmiten mensajes universales ("usa condón siempre"), tal aproximación sencilla y simplista puede no encajar bien con las complejidades emocionales que influyen en las prácticas sexuales de los [hombres que tienen sexo con hombres]. Los programas de prevención deberían incluir y enfatizar lo no-racional y los procesos afectivos que intervienen en las decisiones y la toma de riesgo sexual para direccionar sus mensajes (Fernández-Dávila, 2009).

Una recerca portada a terme recentment a Barcelona (Fernández-Dávila, 2009) qüestiona estudis portats a terme fins al moment, en què s'atribueix les pràctiques sexuals de risc en les relacions entre homes a factors com les dificultats en l'ús del preservatiu, l'optimisme respecte el VIH pels avenços en el tractament, la fatiga en la presa de mesures de prevenció o l'ús d'alcohol i drogues. L'autor de l'estudi considera que aquestes explicacions "ignoren les circumstàncies intra-individuals". Concretament, Fernández-Dávila apunta que entre els factors que condueixen a establir pràctiques sexuals de risc hi ha el fet de trobar-se en una posició de vulnerabilitat per negociar o la por a espatllar una relació sexual que és necessària per tal de sentir-se valorat, desitjable o escapar de la solitud. L'autor coincideix amb Rafael Díaz (1999) en què "donde la necesidad de conexión, afirmación o auto-valía es tan grande y profundamente sentida, la preocupación por la salud y la seguridad sexual pueden ser abrumadoras u obstáculo para colmar este tipo de necesidades no sexuales".

L'estudi també analitza el *barebacking* (portar a terme penetració anal sense protecció de forma sistemàtica). En aquest cas, les persones que ho practiquen relaten sentir-se atretes per una gran excitació producte de realitzar pràctiques prohibides o que suposen risc. La incidència i extensió d'aquesta pràctica no està clara. L'informant clau d'Internet i VIH li atribueix una gran importància basant-se en la rellevància que té en les pàgines de contactes. En contraposició, l'informant de prevenció de VIH/sida sosté que es tracta d'una practica absolutament minoritària i que sobredimensionar-ne l'impacte pot conduir a la culpabilització dels gais seropositius, al considerar que ells mateixos s'ho han buscat portant a terme pràctiques sexuals perilloses.

Des del nostre punt de vista, és necessari entendre que aspectes com la baixa valoració d'un mateix, la dificultat per canalitzar el desig cap a persones del mateix sexe o, fins i tot, posar en risc la pròpia salut per tal de buscar algun tipus de càstig (Coll-Planas, 2009) són productes de viure en un entorn homofòbic. En aquest sentit, cal entendre que les conductes de risc no només ens parlen d'individus aïllats que tenen motivacions concretes sinó que visibilitza un context social on el fet de ser gai és connotat negativament, menysvalorat i entranya un sentiment de culpa.

A partir de les entrevistes i els qüestionaris podem dir que actualment els perfils dins el col·lectiu LGTB més vulnerables davant les ITS són els joves, les dones trans i les persones immigrants. La incidència del VIH entre els joves gais molt elevada i això es pot deure a diferents factors. D'una banda, les noves generacions tenen menys percepció del risc perquè no han conegut els efectes devastadors dels primers anys de l'epidèmia. D'altra banda, els falta informació: "tota la gent jove que em ve aquí no ha tingut cap mena de formació en aquest sentit, gent de 16, 17 anys" (Entrev. Prevenció VIH/sida).

Pel que fa a les dones trans que es dediquen al treball sexual, tot i no existir molta informació epidemiològica sobre aquest grup, tenen una major incidència de drogodependència²⁰ que les col·loca en una situació de risc i vulnerabilitat.

Les persones immigrants, per la seva banda, en funció dels països d'origen és possible que desconguin quines són les pràctiques de risc i com protegir-se. Generalment, però, no es tracta tant de que no disposin d'informació sinó de que aquesta no està del tot assimilada i no s'acaba d'incorporar al portar a terme relacions sexuals. Dos informants claus en relació al VIH ens han explicat que han detectat un creixent percentatge d'infeccions entre nois llatinoamericans.

Una altra qüestió important és l'estigma social que viuen les persones seropositives. Un moment especialment dur és el moment del diagnòstic, que no sempre és tractat amb prou sensibilitat per part dels professionals de la salut:

Hace dos años y medio se me diagnosticó VIH de una forma muy poco delicada. Yo caí en el Hospital del Mar. Se me dijo 'Tú estás en primoinfección, te has infectado hace menos de 3 meses'. Se me derivó al Clínic en una sala de espera llena de gente con papelitos y se nos trata como a ganado. Y no se tiene en cuenta de que has entrado en un nuevo mundo. Me dijeron 'Hay que intervenir rápidamente, así que firma estos papeles y a partir del lunes entras en un estudio'. (...) Ni siquiera el médico del Clínic me dio la mano, y eso en el momento en el que alguien descubre que es seropositivo la primera sensación es de sentirse sucio, contaminado, peligroso para los demás. Y algo como que un médico no te dé la mano es una impresión. Es un momento en el que lo más importante es el trato humano. Me sentí muy desamparado, mi familia no lo sabía, mis amigos tampoco. En el Hospital del Mar me dijeron, mira eres seropositivo. Y yo '¿Seropositivo?'. Y el médico me contestó: 'Positivísimo'. Y a los cinco minutos yo ya estaba en la calle. Yo le pregunté al médico '¿y cual es mi esperanza de vida?'. Y el médico me dijo: 'no lo sé pero yo creo que si quieres meterte en una hipoteca yo diría que no tienes problema'. No sé, son respuestas que en ese momento no se aprecian mucho (Entrev. jove seropositiu).

El recolzament i acompanyament de les persones en aquest moment és fonamental ja que, com afirma un informant clau en relació a la prevenció del VIH/sida, "la caiguda de l'autoestima és terrible

²⁰ Les necessitats de la drogodependència poden ser una motivació per dedicar-se al treball sexual. Al mateix temps, la droga pot ser una forma de poder mantenir l'estil de vida que suposa dedicar-se al treball sexual.

quan es rep el diagnòstic". En el moment del diagnòstic, doncs, és especialment important combatre l'estigma associat a aquesta infecció:

Se tiene que trabajar mucho en el tema de la normalización de la situación de las personas que tiene el VIH, para desterrar todo lo que está alrededor de eso, el estigma, el prejuicio (Entrev. investigador Internet i VIH)

Entre les persones infectades en els darrers anys es constata que torna a haver-hi una ocultació del fet de ser seropositiu. Aquesta és fruit de la millora del tractament, que fa possible que no siguin tan paleses les senyals de la infecció. La conseqüència negativa, però, és que el VIH/sida s'invisibilitza dins el propi col·lectiu creant la impressió que no hi ha noves infeccions i fent que les persones infectades s'acabin tancant en un altre armari: el de no desvelar la seva seropositivitat.

Aquest nano quan va a una discoteca aquí a Barcelona no veu cap referent, no veu res i la gent que coneix que sí està infectada no té els collons de dir-li, i és que si fa dos anys que viu aquí és impossible que no en conegui a cap, amb una prevalença tan elevada. Els positius s'amaguen i dintre la comunitat no fem res per facilitar-ho (Entrev. Prevenció VIH/Sida).

El tracte diferencial o discriminatori es concreta sobretot en negar-se tractar a la persona trans en funció del seu gènere sentit, en obstacles per a la inseminació artificial de lesbianes, en el biaix heterosexista de metges d'especialitats relacionades amb aspectes sexuals (urologia i ginecologia) i en la posada en pràctica de teràpies reparatives encobertes.

En el cas de les persones trans, moltes expliquen que sovint tenen problemes perquè s'adrecin a elles pel seu nom tot i haver-ho demanat expressament. En les següents cites, persones trans parlen sobre com se senten davant d'aquestes situacions:

Els típics et criden pel nom antic, i esclar tindria que haver la possibilitat de poder canvia aquestes dades, ja que tot el nostre procés tenim que anar molt als metges. La mala experiència va ser amb una infermera que em va dir que jo per ella era un noi fins que no em canviés el DNI i que em continuaria cridant per aquell nom (Dona trans, Qüestionari).

L'endocrinòloga sempre crida per nom complet, finalment he deixat d'anar-hi i me n'he buscat un altra que respecti (Dona trans, Qüestionari).

La principal problemàtica en casos de reproducció assistida és que la inseminació artificial a lesbianes (o a dones soles) no entra dins el catàleg de prestacions sanitàries públiques. Dues mares lesbianes que vam entrevistar ens explicaven la dificultat que viuen dues dones a l'hora d'intentar tenir un fill sense dependre d'un home:

—Yo creo que dos mujeres solas no pueden tener el control para reproducirse y depende en todo momento de un hombre. Aunque se dice que ahora podemos formar una familia, en la práctica no existe.

—En la Seguridad Social hay un dinero para subvencionar inseminaciones en casos de imposibilidad biológica. Nosotras en tanto que mujeres tenemos una imposibilidad biológica, debería de estar subvencionado (Entrev. mares lesbianes).

D'altra banda, sembla que també hi han dificultats a l'hora d'integrar determinats tipus de famílies als documents sanitaris. Així ho expressa una dona lesbiana en una de les respostes del qüestionari:

Ni metges ni sanitat pensen en nosaltres. He hagut d'adaptar molts documents per incloure a la meva dona. I com a dona lesbiana, encara s'estranyen que estigues embarassada i ara tingui dos fills (Dona lesbiana, Qüestionari).

El conflicte del que més han parlat les dones lesbianes i nois trans ha estat la dificultat d'entendre's amb els seus ginecòlegs i la constant pressuposició de la seva heterosexualitat per part dels metges. S'ha fet referència al poc coneixement sobre material preventiu per a dones, com il·lustren les següents respostes del qüestionari:

La meua ginecòloga no tenia ni idea de quines formes de prevenció de malalties de transmissió sexual podia utilitzar en les meves relacions lèsbiques. D'altra banda, a les farmàcies no es venen els preservatius femenins (Dona bisexual, Qüestionari).

La ginecòloga va tenir molta falta de tacte quan li vaig preguntar sobre "anticonceptius" per lesbianes. Em va dir que no existia i que m'hi posés cel-lofana (Lesbiana, Qüestionari).

Hem tingut molts problemes amb els ginecòlegs, jo tenia una parella amb papiloma humà i mai ningú ens va saber dir com protegir-nos o si es contagiava entre dues noies. Nosaltres no en teníem ni idea i els ginecòlegs menys (Grup discussió immigrants gais i lesbianes).

L'heterosexisme d'alguns metges es concreta en què al parlar de la sexualitat de les dones, s'exclougui la possibilitat de que puguin ser lesbianes i que, per tant, tinguin altres pràctiques sexuals que no són estrictament les de les heterosexuals:

Estic molt farta del fet que cada vegada que vaig a la ginecòloga el protocol de preguntes per saber si pateixo o puc patir determinades malalties estigui enfocat des d'un punt de vista heterosexual. Tampoc m'agradaria que en aquest protocol se'm demanés l'orientació sexual. Crec que s'hauria de redactar d'una manera prou genèrica com perquè qualsevol dona homosexual o heterosexual el pogués contestar de manera còmoda i sense haver d'explicar la seva vida privada a no ser que vulgui fer-ho (Lesbiana, Qüestionari).

En el cas de nois trans es percep hostilitat per part dels ginecòlegs, ja que la seva estètica és masculina, i es produeix un malentès sobre perquè estant anat a un especialista en l'aparell genital de les dones:

Me ha pasado ir al ginecólogo porque tengo un quiste y no sólo me dice que un ginecólogo es sólo para mujeres sino que me manda hacerme un análisis de hormonas y no me mira el quiste (Entrev. home trans immigrant).

Es detecten també prejudicis per part dels metges vers al gais, associant-los altra vegada a infeccions de transmissió sexual:

Jo vaig anar amb meu metge de capçalera (...) perquè tenia un problema a la pell però al penis, i ell directament em va derivar a malalties de transmissió sexual. El metge de transmissió sexual em va dir: 'però si això és una dermatitis normal i corrent, per què estàs aquí?'. I em vaig enfadar molt, i vaig anar al metge de capçalera li vaig dir que no m'ho fes mai més, que m'havia sentat molt malament i me'l vaig canviar (Entrev. professor gai).

Persones que treballen en hospitals públics i que han respost el qüestionari assenyalen que l'homofòbia es percep també des de dintre:

Treballo a un hospital públic i sí que es respira una mica d'homofòbia... i de racisme, i de xenofòbia, i de masclisme... (Gai, Qüestionari).

Treballo a un hospital i he sentit moltes vegades comentaris homòfobs de les meves companyes. Els homes parlen malament dels homosexuals masculins i les dones de les lesbianes (Gai, Qüestionari).

En la majoria de casos que hem trobat en el treball de camp hem constatat que no es tracta de discriminacions directes i explícites sinó que es concreten en pressuposar que el pacient és heterosexual i donar per descomptat que no és una persona trans, fet que pot acabar generant situacions violentes. Alguns entrevistats han explicat anècdotes on ells explicaven i informaven als metges i a les infermeres sobre al seva realitat i el personal del centre els ho agraïa:

Els metges són persones com nosaltres. Jo tinc una anècdota d'una infermera de l'hospital de Bellvitge que em volia posar una sonda de totes totes i jo li vaig dir que era transsexual. Li vaig explicar el meu cas i que no podia considerar que allò era un penis normal i corrent. (...) Va acabar demanant disculpes i li vaig dir que no hi havia res a disculpar i que si mai es troba amb una persona que ha passat pel mateix procés doncs ja sabria que no podria entrar amb qualsevol sonda per dintre d'aquell penis. Al dia següent va tornar-me a demanar disculpes i li vaig dir 'Mira, les que vulgueu i que estigueu de torn veniu aquí i jo us explico el que faci falta'. (...) I van vindre, vaig estar amb deu o dotze infermeres. Els hi vaig ensenyar i tal (Entrev. pare trans).

Finalment, en relació a l'àmbit de la salut mental, en les entrevistes s'ha fet referència a les teràpies reparatives per modificar l'orientació sexual de persones homosexuals o la identitat de gènere de persones trans, la realització de les quals es pot denunciar al Col·legi de Psicòlegs. Una psicòloga entrevistada a qui preguntàvem sobre aquestes teràpies i la seva existència a la ciutat de Barcelona ens deia el següent:

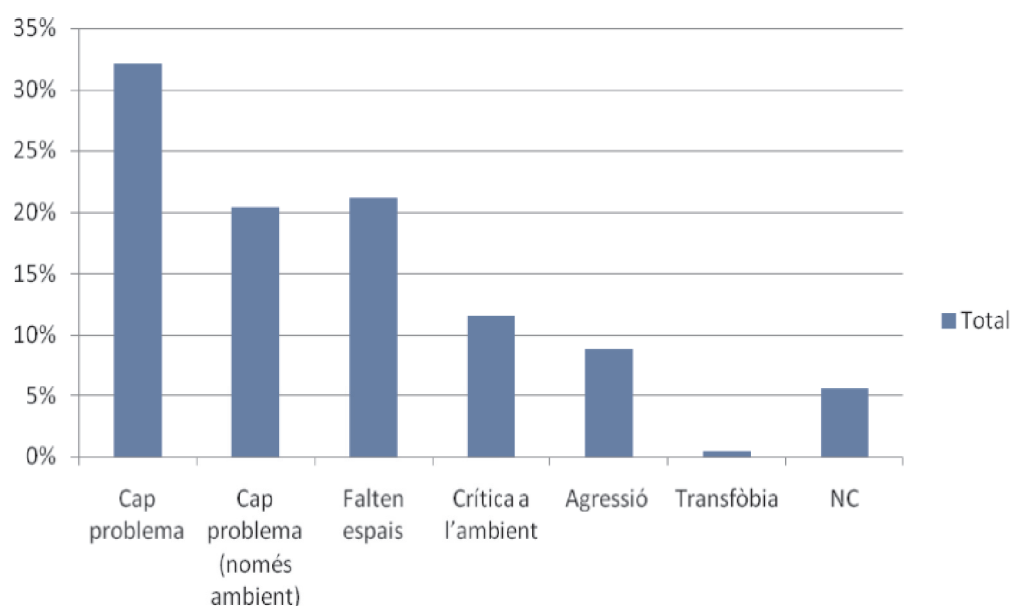
El que es fa que també és igual de perillós, són les [teràpies reparatives] indirectes. Que és que jo dic: 'El que t'està passant és que tens una fase esquizofrènica o psicòtica i tu et penses que et passa això. I llavors jo et donaré unes pastilles perquè això se te'n vagi del cap, o t'ingressaré, o estàs equivocat'. O sigui, jo et dic que el problema que tu m'estàs dient que no saps què fer i que ho vius malament, t'estic dient que tens un trastorn obsessiu-compulsiu o una fase psicòtica del no-sé-què, o que estàs molt malament psicològicament i per tant és això el que et passa. I això fa que o t'agradin els tíos, les ties o que no sàpigues quina identitat tens, i això és el teu problema. I això és una teràpia indirecta, perquè t'estan fent creure que tens una malaltia mental. I això està passant, i això és la indirecta, no t'agafem i et posen un electroshock, t'estan dient que tens una malaltia mental (Entrev. psicòloga).

El fet d'estar encobertes i aplicar-se a persones que es troben en situacions de patiment i que, a vegades, anhelan modificar la seva identitat de gènere o tendència sexual per tal d'adaptar-se al que la societat i el seu entorn espera d'elles, fa especialment difícil combatre aquestes pràctiques.

En l'apartat d'oci del qüestionari, el 52,4% de les persones declara no haver tingut cap discriminació ni agressió. Cal dir també que un 20,4% d'aquestes puntualitza que no n'ha rebut perquè evita anar a llocs marcats com a heterossexuals i es mou només per locals d'ambient. En contraposició, un 8,8% han explicat haver viscut agressions físiques o verbals en espais d'oci.

Pel que fa als espais per persones LGTB, un 21,1% sosté que falten espais, bàsicament per grups concrets, mentre que un 11,6% crítica els locals d'ambient i considera que en comptes de potenciar espais exclusius per a gais, lesbianes i trans cal integrar el públic LGTB en la resta d'oferta d'oci de la ciutat.

Gràfic 4. Problemàtiques a l'àmbit de l'oci

En el qüestionari no només es preguntava si s'havien viscut experiències de discriminació en espais d'oci sinó també si estaven satisfets amb els espais de relació existents. D'una banda, moltes persones es mostren satisfetes amb l'oferta i remarquen que l'ambient de Barcelona és molt ric i divers:

Realment Barcelona té un espai molt obert en oci per a la gent homosexual. En el meu cas, estic eternament agraït en haver trobat bars, discoteques, espais compartits per a gent de l'ambient, etc, però no per fer com un "ghetto", sinó simplement per ajudar a la comunitat LGTB a tirar endavant i que cada cop siguem acceptats socialment, com hauria de ser, ja que som persones iguals que els demás (Gai, Qüestionari).

En contraposició, més d'un 10% de les persones que han respost el qüestionari han fet una **crítica als espais específics per al col·lectiu LGTB**, sobretot al que és conegut com a "Gaixample", nom que es dona a una part del barri barceloní de l'Esquerra de l'Eixample, on es concentren establiments comercials i locals d'oci destinats al públic lèsbic i gai. D'entre les crítiques hi ha diferents matisos que abordarem a continuació.

En la següent cita, per exemple, veiem que aquest noi gai no nega la necessitat de mantenir uns determinats espais de trobada però critica que impliqui que l'oci de les persones LGTB es redueixin exclusivament a aquests llocs, i reivindica que els espais majoritàriament heterossexuals siguin també espais d'oci per a persones gais, lesbianes, bisexuals i trans:

El gran problema de Barcelona: per motius econòmics i de comoditat, des de fa anys s'està agrupant els gais en un gran ghetto (el Gaixample), que tot i que s'amplia de forma continuada i és un espai obert, tolerant i agradable, no deixa de ser això, un tancat on els gais estem reclosos i més o menys controlats. Considero necessària i positiva l'existència de "zones de reunió" dels gais (igual que el carrer Tallers és zona de reunió de heavy metal i gòtics, per exemple), però sense caure en el separatisme que hi ha actualment. Seria fantàstic poder anar a fer una copa o a ballar a qualsevol local de la ciutat, amb amics gais, heterossexuals o de qualsevol tipus i poder-me sentir plenament integrat (Gai, Qüestionari).

Seguint el fil de la cita, a l'analitzar la creació d'espais de trobada específicament LGTB cal tenir en compte que és una tendència que també es dona en d'altres col·lectius. Seguint els plantejaments de Bauman (2007) en relació a la modernitat líquida, cal tenir en compte que actualment han perdut força les grans institucions (com la família, la religió o la professió) que antany conferien sentit i continuïtat a les vides humanes, que ens donaven seguretat i sentiment de pertinença. Aquestes s'han substituït per comunitats més petites, mòbils i que s'agrupen en base a tenir trets en comú (ser heavies, ser gais, tenir fibromiàlgia, etc.).

Una altra crítica recurrent als locals d'ambient és que fomenten el culte al cos i a la bellesa. En aquest sentit un noi gai afirma: "Potser a mesura que em faci gran trobaré a faltar llocs d'ambient on ser jove i guapo no sigui requisit indispensable" (Gai, Qüestionari). En aquests espais es produiria doncs una marginació de les persones que no segueixen uns determinats canons estètics i d'edat.

També trobem qui critica que en aquest tipus de locals es produeix una sobredimensió de la sexualitat:

En Barcelona hay más lugares de espacio homosexual, pero me parece que caen en lo libertino y lo sexual predomina, considero que el homosexual no es sólo sexo y morbosidad, faltaría tal vez mayor enfoque en otros temas... arte gay, cultura gay, cine gay (no porno gay), etc. (Gai, Qüestionari).

En aquesta cita el que es qüestiona és que aquests espais girin al voltant de la sexualitat. De fet, els joves gais d'una banda es feliciten per la facilitat de trobar sexe i de l'altra es lamenten de la dificultat de trobar relacions afectives (Coll-Planas et al., 2009).

D'entre les persones que assenyalen que falten espais de trobada LGTB, algunes respostes posen damunt la taula que el Gaixample no és una zona de trobada per la comunitat LGTB sinó principalment gai i fins i tot només d'una determinada manera de ser gai. En aquest sentit, es reclamen espais de relació per a grups específics com persones trans, dones lesbianes, gent gran i adolescents. En el cas dels darrers, com ja hem apuntat, el problema és que cada cop surten de l'armari i tenen clara la seva identitat de gènere més joves, en moments en què no hi ha espais de relació dirigits a ells:

Crec que poc a poc el col·lectiu LGTB va progressant. El problema és el dels adolescents i nens homosexuals, cosa per la que vaig passar jo també: vaig conèixer que hi havien discoteques d'ambient, bars, organitzacions quan ja estava ben entrada en la meua adolescència. Però quan vaig descobrir el meu lesbianisme (jo tenia 12 anys) em sentia molt sola, com si només em passés això a mi, no sabia on podia trobar gent com jo... (Lesbiana, Qüestionari).

En aquest sentit, cal tenir en compte l'enorme impacte que ha tingut Internet en general per lesbianes, gais i trans i especialment als més joves. El fet que fa possible l'anonimat ha generat que molts joves sigui l'espai per excel·lència per comentar els seus dubtes, sortir de l'armari i conèixer gent en la mateixa situació que ells (Coll-Planas et al., 2009).

Es critica també el fet de que molts dels espais siguin exclusivament per a dones o per a homes, o que en alguns locals es prohibeixi l'entrada a trans. Aquest tipus de discriminacions dintre del mateix col·lectiu no són fets aïllats: són diverses les dones trans que relaten que en alguna ocasió no les han deixat entrar a locals d'ambient (Grup discussió trans immigrants). Aquest tipus de discriminació és fruit d'una certa incomoditat de molts gais i lesbianes de ser associats amb les persones trans pel fet de estar més estigmatitzades i perquè temen que es reproduïxi la idea de que els gais són dones en cos d'home i que les lesbianes són homes en cos de dona (Coll-Planas, 2009).

Un altre dels temes als que s'ha fet referència tant en les enquestes com en les entrevistes i grups de discussió ha estat el cruising (el fet d'anar a zones públiques per lligar amb altres nois amb qui mantenir relacions sexuals habitualment anònimes). Aquesta pràctica és per molts homes que viuen conflictivament la seva sexualitat l'única opció per relacionar-se amb altres homes. Altres persones, en canvi, hi recorren perquè són espais on trobar sexe al marge de locals comercials i que, a més, entranya 'morbo'. Les persones que s'han referit a aquest tema reclamen que l'Ajuntament no intervingui per limitar-les (controlant-les més, talant-ne la vegetació...):

Sí, falta espais de trobada, i també està clar que l'Ajuntament destrueix tots aquells espais de cruising on els gays normalment es troben... (Montjuïc, Glòries, etc...) (Gai, Qüestionari).

Jo a l'Ajuntament li demanaria que deixés de talar els arbres de Montjuïc. El cruising forma part de la nostra cultura (Grup discussió immigrants gais i lesbianes).

D'una banda, cal tenir en compte que l'ús d'aquests espais en alguna ocasió pot entrar en col·lisió amb els veïns (en cas de places o parcs) o dels altres usuaris (cas de lavabos públics). De totes formes, aquests possibles problemes són mínims ja que històricament aquests espais s'han ubicat a zones especialment allunyades o recòndites.

D'altra banda, precisament pel fet de tractar-se d'espais aïllats, s'hi pot produir alguna agressió, per la qual cosa en el complicat equilibri entre intervenir i no fer-ho cal tenir en compte que, a més, cal vetllar per la seguretat de les persones que els freqüenten.

Un investigador en prevenció d'ITS en homes que tenen sexe amb homes exposa que no té sentit prohibir aquests espais perquè sempre se'n crearan de nous espontàniament, de la mateixa forma

que s'ha fet en èpoques històriques més repressives. De fet, quan s'actua per evitar el cruising en una zona, apareix immediatament en una altra.

Un dels informants claus entrevistats que treballa en la formació d'educadors de carrer i zones de cruising per a la prevenció d'ITS, aposta per legalitzar aquests espais tal i com s'ha fet a ciutats com Amsterdam i ens explica que un dels actuals reptes de la seva tasca és combatre la inseguretat en aquests espais. En relació a la tala d'arbres de les zones de cruising, l'educador contesta:

Es una forma de presión pero tampoco no es tanto. Lo que sí que va creciendo es la inseguridad, o las posibles agresiones. No es tan tan fuerte, pero sí que hay tensión y los educadores a veces se preocupan (Entrev. educador social carrer).

En la següent cita un noi gai s'interroga sobre la presència de la Guardia Urbana en zones de cruising i expressa que hi ha molt poc coneixement dels límits legals del cruising i del que poden i no poden fer els cossos de seguretat:

Me resulta muy curioso ver como los que utilizamos en ocasiones los parques como lugar de ligue o también llamado cruising, reaccionamos ante la presencia de la Guardia Urbana como una amenaza y no como una garantía de seguridad ante posibles agresiones. En este terreno creo que hay un desconocimiento enorme tanto por parte de los usuarios del cruising como de las fuerzas del orden que no estoy muy seguro de cual es actuación en según que casos, quizá también porque en realidad no me queda muy claro si hay algún aspecto del cruising que resulta ilegal o va en contra de alguna normativa del Ayuntamiento... sería conveniente información sobre este tema y sensibilización de los funcionarios municipales (Gai, Qüestionari).

El que podem dir del cruising és que no és il·legal a la ciutat de Barcelona sempre hi quan els intercanvis sexuals no siguin presenciats per menors d'edat o persones amb discapacitat psíquica, tot i això la qüestió de la legalitat i la regulació és un tema al voltant del qual hi ha una certa confusió.

Per últim, un dels problemes que ha aparegut al preguntar sobre l'oci en el cas de trans ha estat el tema de l'**esport**, una de les activitats on està més establerta la separació per sexes: tot l'esport de competició i la majoria de l'esport amateur es porta a terme de manera no-mixte. El sexisme, com hem apuntat a l'apartat 2, és un terreny abonat per l'homo/transfòbia.

Un problema que es troben les persones trans en els centres on es practica esport és l'assignació de vestuaris (sobretot si han modificat el seu cos i/o no tenen la documentació canviada). Com veiem en les següents cites, existeix una por de ser agredit en els vestuaris esportius:

Hay chicas preciosas y chicos estupendos que aún no han podido operarse y es un gran conflicto, sobre todo en los gimnasios. Te arriesgas a todo un espectáculo y lo peor a recibir una agresión física y por defecto verbal (Home trans, Qüestionari).

Al grup de discussió de persones trans de mitjana edat s'aborda aquesta qüestió i fins i tot un dels homes trans proposa una solució amb la que la majoria dels altres participants estan d'acord:

A mí me gustaría que los vestuarios fueran mixtos. En el Centro Cívico de Drassanes el lavabo es mixto. Todo lo que sea separar los sexos es una cosa que tendríamos que superar (Grup discussió trans mitjana edat).

Sintetitzant, el repte al voltant de l'oci està en com generar una millor oferta d'oci que sigui inclusiva, que tingui en compte les necessitats dels grups més invisibles del col·lectiu (dones i persones trans), que integri les persones de totes les franges d'edat (adolescents, gent gran) i les persones amb necessitats específiques (discapacitats psíquics i físics).

El darrer apartat de l'informe el dediquem a sintetitzar les problemàtiques que afecten als que considerem que són els grups més vulnerables dins del col·lectiu estudiat. Ens referim específicament a: persones trans; lesbianes, trans i gais procedents d'altres entorns culturals o de minories religioses; persones en situació de dependència (especialment persones grans); bisexuals; i intersexuals. A aquests caldria incloure a dos grups que hem mencionat en apartats anteriors de l'informe: persones amb VIH/sida i dones trans i homes que es dediquen al treball sexual.

Així com l'homosexualitat va ser retirada de les classificacions internacionals de malalties mentals a principis de la dècada de 1990, la transsexualitat encara avui és considerada un trastorn mental (el trastorn d'identitat de gènere) tant per l'American Psychiatry Association (al DSM-IV-R) com per l'Organització Mundial de la Salut (al ICD-10). Els **homes i dones trans**, doncs, topen en primer lloc amb aquesta patologització que té nombroses conseqüències pràctiques en la seva vida.

En primer lloc, la patologització reforça l'estigmatització al reafirmar l'imaginari segons el qual són persones inferiors, que no estan a la banda de la "normalitat". Aquest imaginari empara les agressions i la discriminació laboral que reben. En segon lloc, Estats com l'espanyol han recolzat aquesta consideració patologitzadora establint que un dels criteris per obtenir el canvi legal del nom i de la menció de sexe sigui presentar un certificat de "disforia de gènere" (també conegut com a trastorn d'identitat de gènere)²¹. El certificat s'obté després d'un seguiment anomenat "Test de la Vida Real" on un psiquiatra o un psicòleg clínic avalua si la persona és realment transsexual i s'adapta adequadament al rol de gènere amb el qual s'identifica. Aquest procés pot durar des d'uns mesos fins a uns anys. La obligatorietat i el plantejament del procés de seguiment psiquiàtric fa que un creixent nombre de persones rebutgin sotmetre's-hi. Això suposa que una part considerable del grup no disposi d'una documentació que es correspongui amb la seva imatge i amb la seva identitat sentida, aspecte que els provoca problemes en la vida quotidiana: a l'anar a la biblioteca, al gimnàs, al pagar amb la targeta de crèdit a una botiga, al passar llista a l'escola o l'institut, al ser cridats a la sala d'espera d'un centre sanitari, etc.

Existeixen alguns exemples de bones pràctiques que ja han estat portades a terme de manera excepcional en equipaments públics (com hospitals, gimnasos, biblioteques o centres educatius) com són modificar el nom de les persones trans en els documents acreditatius o les llistes escolars tot i que no s'hagi portat a terme el canvi oficial. Aquests episodis són precedents interessants perquè demostrin que en la majoria d'ocasions el canvi de nom no genera cap problema legal ni tècnic, ja que el número del DNI segueix sent el mateix.

D'altra banda, actualment els únics espais de trobada i informació específics per persones trans, malgrat petites excepcions, estan ubicats a unitats de psiquiatria (com la Unitat d'Identitat de Gènere de l'Hospital Clínic de Barcelona), aspecte que reforça la patologització de les persones trans. Per això es proposa

la instauración de una entidad física donde haya información de todas las variantes de transgenerismo, sistemas de mutación del cuerpo, donde puedes informarte sobre médicos, que derechos tengo en las operaciones... Una estructura que acoja y proteja al colectivo desde lo máximo posible. Un punto donde la sociedad pueda acercarse a pedir información (Entrev. treballadora sexual trans).

²¹ Així ho estableix la "Ley 3/3007, de 15 de marzo, reguladora de la rectificación registral de la mención relativa al sexo de las personas".

Els **trans, lesbianes i gais immigrants** procedents de països empobrits es poden trobar en una cruïlla de problemàtiques en què s'uneix la situació de vulnerabilitat que es troben els altres immigrants per les lleis d'estrangeria, amb el possible caràcter homo/transfòbic de les seves comunitats d'origen i amb la xenofòbia de la població autòctona (també per part del col·lectiu lèsbic, gai i trans). En aquest sentit, aquest grup es pot trobar un doble rebuig: de la seva comunitat d'origen pel fet de ser lesbianes, gais o trans; i de la comunitat LGTB degut a la seva procedència.

Un cop realitzat aquest retrat amb pinzell gruixut, cal introduir certs matisos respecte el caràcter suposadament homo/transfòbic de les comunitats d'origen dels immigrants. Si bé és cert que en la majoria de països llatinoamericans i àrabs, d'on provenen el gruix d'immigrants extracomunitaris de Barcelona, l'homosexualitat i la transsexualitat estan menys acceptades, l'organització i el nivell de control social de cada comunitat és diferent:

Uno de los elementos más complejos es la gente que está integrada en comunidades muy cerradas: los ecuatorianos, o algunos países árabes, no todos. Por ejemplo en Marruecos tener sexo con chicos no es un problema mientras no te consideres gay, ni tampoco entables una relación estable con un chico. Dicho bruto, mientras te lo folles no hay problema, si te enamoras entonces ya... Con las chicas es más complejo todavía. Por ejemplo, los pakistaníes tienen una red social muy amplia, te consiguen trabajo, etc. pero luego hay mucho control también. Yo creo que si perteneces a un grupo que es conflictivo hacia tu opción sexual pueden pasar dos cosas: o bien que hagas una ruptura o bien que no puedas salir del armario (Entrev.Associació immigrants LGTB).

Així doncs, els significats de les relacions entre persones del mateix sexe i les dinàmiques de relació de la comunitat d'origen són diferents en funció de la procedència. A més, tampoc resulta precís confiar massa en generalitzacions que només s'estableixin en funció del país d'origen ja que dins d'un mateix entorn trobem diferències regionals, de classe social, etc. i també podem trobar diferències entre homes i dones: diferents nivells de permissivitat, de tolerància, de control social, de repressió davant l'homosexualitat o transsexualitat.

D'altra banda, cal tenir en compte que la comunitat LGTB no només pot resultar tan xenòfoba com la resta de la població autòctona sinó que, com ja hem apuntat a l'apartat sobre Espai públic, observem que s'estan articulant formes de xenofòbia específicament per part de lesbianes, gais i trans. I és que aquests grups poden tenir la sensació que l'arribada de persones d'altres entorns culturals més trans/homofòbics provocarà un retrocés en les llibertats i drets aconseguits. Cal estar amatents amb aquesta tendència i les pors que l'alimenten per tal d'evitar que prengui força un discurs xenòfob LGTB com ha succeït a països com Holanda, on el gai Pim Fortuyn liderava un partit polític obertament racista, o al Regne Unit, on la lluita pels drets i llibertats de gais i lesbianes s'ha articulat amb un discurs islamòfob (Carmona, 2006).

Tot i ser autòctones, les **persones de determinats grups religiosos o ètnics** es troben en una situació semblant a la de les persones immigrants procedents d'entorns culturals més trans/homofòbics, en el sentit que se solen trobar exclosos del seu propi grup i viuen en una tensió entre la voluntat de pertànyer a la seva comunitat d'origen i l'acceptació de la seva sexualitat o identitat de gènere:

ara m'estic enrecordant de fills de persones de l'Opus, o testimonis de Jehovà, que són rebutjats inclús per la seva família. I després l'ètnia gitana també, tots els nanos o nenes que són una mica diferents o que no compleixen el model doncs també ho passen molt malament (Entrev. psicòloga).

Seguint el fil de la cita, recordar que com hem plantejat a l'apartat 2, les persones que reben més agressions i discriminacions són els homes femenins i les dones masculines, al marge de la seva tendència sexual.

Tant pel que fa a les comunitats d'immigrants d'entorns culturals més trans/homofòbics com de minories religioses o ètniques, al grup de discussió de lesbianes i gais immigrants s'apunta que cal treballar amb elles per tal de canviar els seus imaginaris. En aquesta mateixa línia s'expressa el representant d'una associació d'immigrants LGTB:

Es importante que se hagan programas que incidan directamente en formas de inclusión y no de integración. Que se tome la iniciativa de ir al encuentro de estas comunidades con intervenciones a nivel educativo en general, no sólo en los colegios (...). Y luego sacar personas visibles que puedan ser un ejemplo para estas comunidades (Entrev. Associació immigrants LGTB).

L'entrevistat apunta que, al mateix temps, l'administració local hauria de promoure la cooperació amb associacions LGTB dels països d'origen dels immigrants per tal de donar suport a la lluita contra la trans/homofòbia en aquells contextos on les associacions estan més debilitades i reben menys reconeixement de les administracions.

El principal perfil de persones en situació de dependència és la gent gran però també hi ha les persones malaltes o amb alguna discapacitat física o mental. En aquests casos, sobretot si s'està internat (a residències, hospitals, centres psiquiàtrics, etc.) sol ser difícil poder viure amb naturalitat la pròpia homosexualitat o transsexualitat:

Un cop et trobes en una situació de dependència entres de nou a l'armari, o millor dit, et fiquen a l'armari. Simplement perquè no es coneix i no està estructurat (Entrev. especialista en dependència i masculinitat).

La gran majoria d'equipaments i programes adreçats a la gent gran adopten una perspectiva heterosexista. I això fa que sovint la gent gran hagi d'entrar de nou a l'armari en el moment en què ha d'anar a un centre de dia o residència o quan necessita l'ajuda d'un treballador familiar:

No tothom pot resoldre aquestes situacions perquè depèn d'una determina ideologia. Per exemple, si ets gai i vols tenir una persona que et vingui a netejar o a acompanyar, un treballador familiar, realment no hauríem de treure els pòsters de la paret, i és importantíssim que hi siguin perquè forma part del teu paisatge i és una gran putada (Grup discussió gent gran gai i lesbiana).

Els participants del grup de discussió de gent gran gai i lesbiana van expressar la seva preocupació pel fet d'haver de tornar a l'armari en la seva vellesa i la por a la soledat. Tot i que consideren que el principal treball a fer és lluitar contra l'heterosexisme en els espais de relació per la gent gran, els par-

ticipants reclamen casals de dia i espais d'oci i de trobada en els quals poder expressar la seva sexualitat i els seus afectes sense por. Es detecta també la necessitat de què professionals com assistents socials o treballadors de centres geriàtrics rebin formació en relació a la diversitat sexual en la gent gran:

La gent que es queda sola ha de trobar algú que l'acompanyi. I per nosaltres aquest algú no pot ser qualsevol, perquè si volem que vingui un amic o un amant... Nosaltres no volem anar fàcilment a la residència (Grup discussió gent gran gai i lesbiana).

En aquest punt, es produeix el debat sobre si s'han de crear espais específics per a persones LGTB en situació de dependència o cal combatre l'homo/transfòbia en aquells espais dedicats a l'atenció d'aquestes persones. No es tracta, està clar, d'alternatives excloents, sinó que es pot treballar en les dues línies.

Cal tenir en compte, a més, que el fet d'envellir sol o en parella estableix una important diferència. En el cas de persones grans LGTB, habitualment no han tingut fills i poden haver trencat amb les seves famílies d'origen a causa de l'homo/transfòbia d'aquestes, per la qual cosa poden estar més aïllades socialment, amb menys xarxes de suport:

A un moment donat arribes a una edat que... perquè jo tinc família però com si no, i se't poden plantejar una sèrie de qüestions que poden ser legals o... Jo he tingut un infart i sortosament me n'he sortit, però podia ser que no, i si quedo malament, com queda la meua parella? Com s'articula socialment? (Grup discussió gent gran gai i lesbiana).

En els casos més extrems, algunes persones grans LGTB es troben en una situació d'aïllament social que els pot portar fins i tot a morir en una situació d'abandonament. I són aquests casos extrems els que generen una forta sensació de por a envellir sols:

A mi ja m'han explicat casos d'homes grans gais que se'ls han trobat morts sols a casa. S'ha de pensar en casals de dia gais (Grup discussió gent gran gai i lesbiana).

La gent gran trans és un grup especialment vulnerable, perquè les persones trans (sobretot les que es dediquen al treball sexual) ja es troben socialment excloses en la seva joventut, situació que s'agreuja a mesura que envelleixen. Es tracta d'un grup al que ens ha estat molt difícil accedir durant el treball de camp. En el cas dels homes trans això es pot deure al fet que els tractaments hormonals i quirúrgics a trans masculins comencen a Catalunya a la dècada de 1980, per tant, possiblement no existeix encara una generació d'homes trans que hagi arribat a la tercera edat. Pel que fa a les dones trans, que han accedit des de fa més temps a l'hormonació i a les operacions, les seves condicions de vida (operacions no regulades, experiències d'autohormonació nociva i, sovint, dedicació al treball sexual i drogodependència) poden haver derivat en la disminució de l'esperança de vida. Una dona trans gran, per exemple, en l'entrevista ens explicava que la gran majoria de les seves amigues trans han mort sense arribar a la tercera edat.

La situació de dependència, però, no és exclusiva de la gent gran, sinó que les persones amb discapacitat, especialment psíquica, apareixen com un perfil molt vulnerable degut a la manca d'eines per abordar aquestes qüestions, tal i com ha apuntat la psicòloga entrevistada.

En un altre nivell de vulnerabilitat, cal dir que les persones bisexuals es troben a vegades discriminades tant per les persones heterosexuales com per gais i lesbianes. Les persones bisexuals entrevistades sostenen que la societat comprèn millor l'homosexualitat que la bisexualitat:

La gent no té una imatge definida. I els hi costa molt més d'entendre això que no pas ser lesbiana. Durant molt de temps s'ha construït la imatge del gai o la lesbiana. La gent quan els hi plantejo és queda força desorientada (Entrev. dona bisexual).

En l'imaginari social, les persones bisexuals solen aparèixer com persones immadures, que no prenen una opció o que són "vicioses" (Coll-Planas et al., 2009):

El grup de persones bisexuals seria la gent menys entesa, inclòs pels propis pares i amics o petit grup social d'aquella persona perquè diuen 'si és homosexual que sigui homosexual, si és bisexual és com viciós' (Entrev. psicòloga).

Gais i lesbianes també reproduïxen la imatge negativa associada a la bisexualitat fins al punt d'arribar a qüestionar-ne la pròpia existència o considerar que donen mala imatge al col·lectiu:

Amb certs aspectes no he trobat molts referents per llegir. He tingut interès però he trobat l'ocultació. És un armari dins de l'armari. Però dins del moviment gai o segons quins llocs on hem parlat del tema, i sobretot en els moviments més radicals, o que han pretès tenir més radicalitat com el Col·lectiu o el FAGC doncs han tingut una imatge de si ets bisexual ets un traïdor i dones mala imatge, i hi ha com una mena d'integrisme (Entrev. home bisexual).

Aquesta incomoditat respecte la bisexualitat en el moviment lèsbic i gai fa que es reproduïxi la invisibilitat de la seva realitat ens espais on es reivindica la diversitat sexual i el dret al propi cos:

Quan es parla de bisexualitat en el moviment gai és sempre el tema de que d'això ja en parlarem després. La lluita per la ocultació de la lletra B en una sèrie de sigles... No sé, això fins a cert punt fa mal als joves (Entrev. home bisexual).

Dins del col·lectiu, sovint es té la percepció de què les persones que es presenten com a bisexuals són gais o lesbianes reprimits. De fet, és cert que mentre no es produeix l'autoacceptació hi ha gais i lesbianes que prefereixen presentar-se com a bisexuals. Tot i això, hi ha persones per a qui no es tracta d'un episodi passatger, sinó que mantenen aquesta etiqueta perquè se sent atrets i/o tenen relacions sexuals amb persones dels dos sexes. Alhora, en les declaracions de gais i lesbianes en què es menysté la bisexualitat traspua una certa enveja per considerar que les persones bisexuals poden escapar de l'homofòbia si acaben decantant-se per una persona de l'altre sexe. Des d'aquesta òptica podem entendre que es creï la sensació de que són traïdors a lesbianes i gais (Coll-Planas, 2009).

Finalment respecte les **persones intersexuals**, actualment els protocols internacionals que regulen els tractaments a nadons intersexuals recomanen l'hormonació i la reconstrucció genital (vegeu Fausto-Sterling, 1998). Al llarg del temps, persones intersexuals d'arreu del món han anat articulant un discurs crític amb aquests tractaments i actualment alguns d'ells exigeixen l'aturada d'aquests tractaments a nadons (Chase, 2005). Altres persones intersexuals, en canvi, es mostren molt partidàries de les intervencions perquè afirmen que és molt dura l'experiència de viure en un cos no classificable com a mascle o femella.

En el disseny d'aquest diagnòstic hem tingut en compte la intersexualitat incloent en el qüestionari a les persones intersexuals i entrevistant a una doctora especialitzada en tractaments a persones intersexuals²². Ella ens ha explicat que l'Hospital de la Vall d'Hebron de Barcelona és pioner en diagnòstic molecular prenatal des d'on es practica l'avortament terapèutic si la família ho demana.

Un dels principals problemes de les persones intersexuals adultes és que sovint no descobreixen que van ser intervingudes al néixer fins al cap de molts anys perquè els seus pares no els ho van explicar:

Jo ara sí que m'he trobat ja varios adults [que] es van diagnosticar i tractar aquí fa 30 anys i que ni els seus pares sabien amb molt de detall de què es tractava ni evidentment ells, perquè eren nens. I ara quan tenen 20 i pico o 30, tenen la inquietud i el dubte de què no saben el que van tenir o tenen. Per la via que sigui arriben a contactar i demanen que volen saber que tenien o que tenen (Entrev. metgessa intersexuals).

La necessitat de plantejar les problemàtiques de les persones intersexuals en aquest diagnòstic es deu a la violència que viuen tant a nivell mèdic com social les persones que neixen amb cossos no normatius²³ i alhora al reconeixement de la dificultat de resoldre aquesta problemàtica sense caure en la simplicitat de negar la conveniència de les operacions (ja que resulta molt conflictiu viure amb un cos no identificable) però al mateix temps empatitzant amb la violència que se'ls aplica per tal de fer-los encaixar en el model de gènere normatiu.

Tot i que aquesta problemàtica escapa en gran part de les competències municipals, la tasca d'explicar la seva realitat, d'incloure'ls pot contribuir a que deixin d'estar cobertes pel silenci i la vergonya i a què siguem capaços d'eixamplar l'imaginari social perquè també hi tinguin un lloc les persones que s'escapen del binarisme home/ dona, ja sigui en la dimensió biològica (intersexuals), en la connexió entre biologia i identitat (trans) o en la tendència sexual (gais i lesbianes).

²² Vam intentar sense èxit posar-nos en contacte amb una associació de familiars i persones que tenen una variant de la intersexualitat i que té seu a Barcelona. Posteriorment hem sabut que actualment no es reuneix.

²³ És cert que en algunes de les variants de la intersexualitat la persona pot requerir tractament mèdic, però en la majoria d'ocasions no es tracta d'intervencions necessàries per la salut del nadó sinó de tractaments hormonals i operacions quirúrgiques destinades a encabir els seus cossos a la dicotomia mascle/ femella que sustenta la divisió home/ dona (vegeu apartat 2).

- Arella, C., Fernández, C., Nicolás-Lazo, G., i Vartabedian, J. (2007), *Los pasos (in)visibles de la prostitución. Estigma, persecución y vulneración de derechos de las trabajadoras sexuales en Barcelona*. Barcelona: Virus.
- Bauman, Zygmunt (2007), *Temps líquids. Viure en una època d'incertesa*. Barcelona: Viena Edicions.
- Carmona, Pedro (2006), 'Activistas denuncian xenofobia de grupos LGTB', *Diagonal*, 11 de maig, p. 43.
- Chase, Cheryl (2005), 'Hermafroditas con actitud: cartografiando la emergencia del activismo político intersexual', a Carmen Romero, Silvia Dauder, i Carlos Bagueiras (eds.), *El eje del mal es heterosexual. Figuraciones, movimientos y prácticas feministas queer*. Madrid: Traficantes de sueños.
- Coll-Planas, Gerard (2009), 'La voluntad y el deseo. Construcciones discursivas del género y la sexualidad. El caso de trans, gays y lesbianas', (Tesis Doctoral, Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona).
- Coll-Planas, Gerard, Bustamante, Gemma, i Missé, Miquel (2009), *Transitant per les fronteres del gènere. Estratègies, trajectòries i aportacions de joves trans, lesbianes i gais*. Barcelona: Observatori Català de la Joventut. <http://www.gencat.cat/joventut/estudis25>
- Collins, Patricia Hill (1991), *Black Feminist Thought. Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. London: Routledge.
- Diaz, Rafael (1999), 'Trips to fantasy island: Contexts of risky sex for San Francisco gay men', *Sexualities*, 2 (1), 89-112.
- Eribon, Didier (1999), *Reflexiones sobre la cuestión gay*. Barcelona: Anagrama.
- Fausto-Sterling, Anne (1998), 'Los cinco sexos', a José Antonio Nieto (comp.), *Transexualidad, transgenderismo y cultura. Antropología, identidad y género*. Madrid: Talasa.
- Fernández-Dávila, Percy (2009), 'Necesidades no-sexuales que motivan a un grupo de hombres que tienen sexo con hombres a involucrarse en prácticas sexuales de alto riesgo', *Forum: Qualitative Social Research*, 10 (2).
- Fuss, Diana (1999), *En essència: feminisme, naturalesa i diferència*. Vic: Eumo Editorial.
- Garaizabal, Cristina (1998), 'La transgresión del género. Transexualidades, un reto apasionante', a José Antonio Nieto (comp.), *Transexualidad, transgenderismo y cultura. Antropología, identidad y género*. Madrid: Talasa.
- Grupo de Trabajo Queer (2005), *El eje del mal es heterosexual. Figuraciones, movimientos y prácticas feministas queer*. Madrid: Traficantes de sueños.
- Juliano, Dolores (2004), *Excluidas y marginales*. Madrid: Cátedra.

- Lienas, Gemma (2000), *Rebeldes, ni putas ni sumisas*. Barcelona: Península.
- Soley-Beltran, Patricia (2005), 'In-transit: la transexualidad como migración de género', *Asparkia. Investigación feminista*, 15, 207-32.

/ Qüestionari electrònic

El qüestionari estava format per dos blocs. En el primer hi havia preguntes obertes sobre les problemàtiques del col·lectiu en relació a diferents àmbits (espai públic, treball, educació, salut i altres) i es demanava propostes per resoldre-les. La decisió de fer preguntes obertes tenia com a objectiu que els enquestats poguessin explicar de forma no guiada²⁴ anècdotes i experiències de discriminació concretes que posteriorment hem codificat. Vam descartar plantejar preguntes amb respostes tancades (tipus enquesta) perquè considerem que haguéssim perdut riquesa en la informació. Al donar l'opció de respondre breument o esplaïar-se teníem l'objectiu de poder copsar la complexitat de les experiències sense perdre les persones que volien respondre més breument.

En un segon bloc del qüestionari es demanava variables sociodemogràfiques que ens han permès conèixer el perfil social de les persones que han contestat.

El qüestionari estava allotjat en un blog (<http://barcelonaensenten.wordpress.com>), on es podia llegir una presentació de l'estudi (en català i en castellà) i respondre el qüestionari online (també en els dos idiomes). Tant la imatge com el lema de la campanya jugaven amb senyals del col·lectiu (l'arc de Sant Martí i el verb 'entendre' com a sinònim, en argot, de ser gai o lesbiana).

Figura 1. Imatge de la campanya

El blog es va difondre a través d'anuncis a revistes i pàgines web adreçades al col·lectiu, amb l'edició de postals que es van distribuir per locals d'ambient i seus d'associacions, a un estand situat al Pink Corner del Saló Internacional de Turisme de Catalunya (del 16 al 19 de abril de 2009), a través dels mailings d'associacions i per xarxes de correus electrònics personals. Durant el mes de gener es van portar a terme les primeres proves, però el període oficial de rebuda de qüestionaris va ser de l'1 de febrer al 15 de maig de 2009.

²⁴ Per tal de facilitar la resposta a persones que d'entrada no sabessin com abordar-ho, es suggerien algunes preguntes a tall d'exemple.

A la següent taula recollim l'evolució de visites al blog i de rebuda de qüestionaris:

Taula 3. Nombre de visites al blog i qüestionaris rebuts

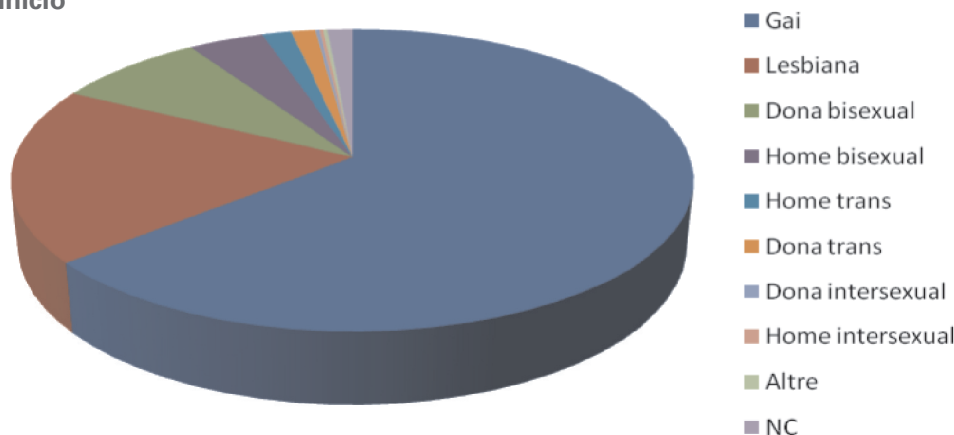
	2009					
	gener	febrer	març	abril	maig	total
Visites al blog	129	1.209	1.148	390	167	3.043
Qüestionaris	10	152	166	112	14	454

Com podem observar, hi ha una gran diferència entre el nombre de visites al blog i de qüestionaris contestats. Pensem que això es deu a que moltes persones no LGBT i sense vinculació amb Barcelona han visitat el blog però no han pogut contestar perquè no estava dirigit a elles. Cal tenir en compte que l'anunci s'ha inserit en revistes i portals d'Internet no específicament barcelonins ni catalans, i que l'enviament a través de xarxes de correus electrònics personals no es va fer estrictament a persones LGTB sinó a la gent que pogués estar sensibilitzada amb el tema i ho pogués remetre a altres contactes seus. Aquesta diferència entre visites i qüestionaris rebuts també es pot deure al fet de tractar-se de preguntes obertes, que pot haver fet que algunes persones no tinguessin temps de respondre i tornessin a visitar el blog quan tenien més temps, o que, senzillament, després de llegir el qüestionari aquest no els interpel·lés a respondre.

Sobre el perfil de les persones que van respondre, la majoria (el 64%) s'identifiquen com a gais, el 19% com a lesbianes, el 4% com a homes bisexuals i el 8% com a dones bisexuals. La presència de dones i homes trans o intersex és molt baixa (menys del 5%). Aquest biaix es deu a que els gais són el grup més nombrós, amb més espais de trobada i amb més mitjans de comunicació propis on difondre la campanya. El biaix, ja previst en el disseny de la recerca, es va resoldre amb les altres tècniques d'investigació emprades, que vam utilitzar per dirigir-nos a sectors menys presents als qüestionaris.

Gràfic 5. Identificació de les persones que han respost el qüestionari

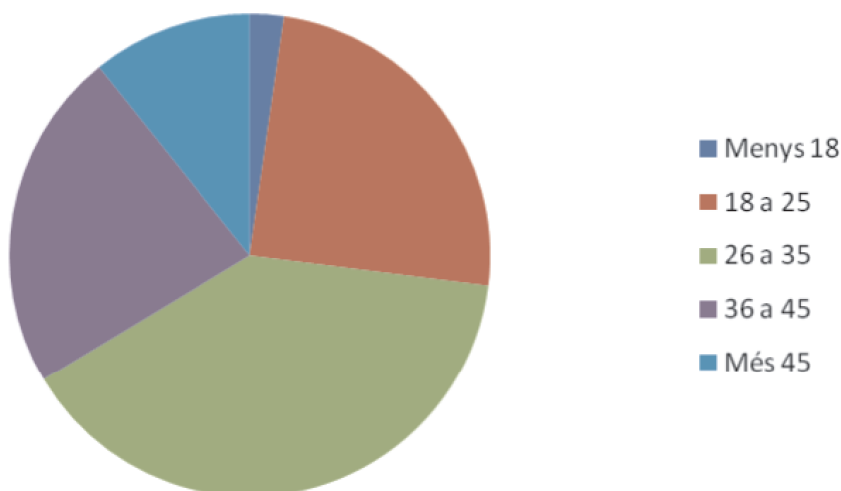
Autodefinició

Pel que fa a l'edat, més del 60% de la gent que ha contestat es troba entre els 18 i els 45 anys, sobretot en la franja de 26 a 35. Només un 2,5% dels enquestats són menors de edat i un 11% tenen més de 45 anys. El fet que fos un qüestionari exclusivament electrònic (no hi havia la possibilitat de respondre'l en paper) ja ens feia preveure la dificultat d'accedir a la població més gran, degut a que és la que té menys accés a Internet, per aquest motiu vam fer un grup de discussió específic per aquest grup d'edat. El que ens ha sorprès, però, és el baix percentatge de resposta de menors de 18 anys. La seva manca de respostes es pot deure al fet que el qüestionari pot semblar complex a una persona que ha sortit de l'armari (o que viu en el gènere del qual se sent) recentment o que encara no se sent del tot còmoda amb la seva sexualitat o identitat de gènere.

Gràfic 6. Edat de les persones que han respost el qüestionari

Edat

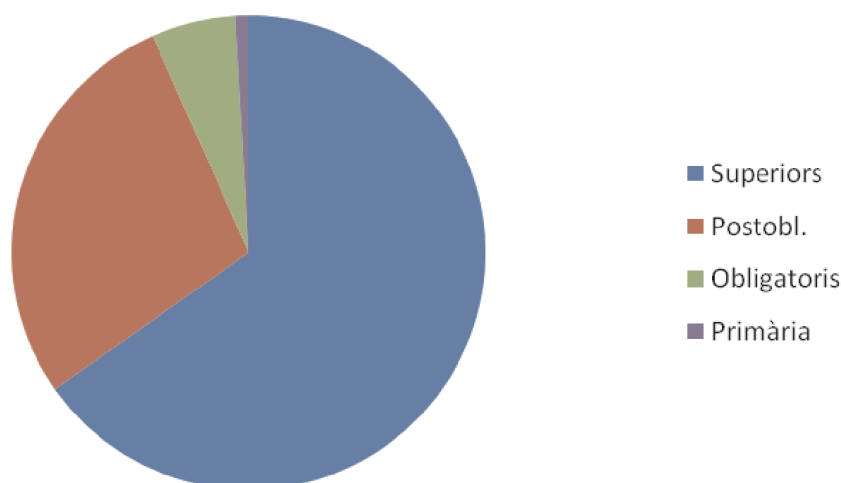
El 68% de les persones que han respost no formen ni han format part de cap associació LGTB. Resulta positiu en la mesura que temíem que seria més fàcil accedir a la població amb vincles associatius i que aquesta quedaria sobrerrepresentada, cosa que no ha succeït.

Pel que fa a l'origen, el 70% de les persones són nascudes a Catalunya, el 18% són procedents de la resta de l'Estat espanyol, un 4,5% han nascut a algun altre país de la Unió Europea i un 8% són extracomunitaris.

En relació al nivell d'estudis, el 65% dels enquestats tenen estudis superiors, el 28% estudis postobligatoris, només el 5,5% té únicament estudis obligatoris i menys d'un 1% no ha acabat la primària. Estan, doncs, sobrerrepresentades les persones amb estudis superiors, probablement degut al tipus d'enquesta i al fet d'administrar-la només de forma electrònica.

Gràfic 7. Nivell d'estudis de les persones que han respost el qüestionari

Nivells d'estudis

Finalment cal afegir que un 74,14% dels enquestats viuen a Barcelona, un 15,10% hi estudien o treballen, mentre que un 10,76% hi té una vinculació per altres motius com l'oci, per venir al metge, etc.

/ Entrevistes a informants claus i sectors

Tant les entrevistes com els grups de discussió tenien com a objectiu localitzar grups específics dels quals no es tingui informació i als quals fos difícil accedir a través del qüestionari obert.

Hem portat a terme dos tipus diferents d'entrevistes:

- Informants claus que per la seva tasca professional o trajectòria tenen un punt de vista interessant sobre el col·lectiu.
- Persones de sectors del col·lectiu que solen ser desatesos en la recerca.

Es van portar a terme un total de 21 entrevistes: 10 a informants claus i 11 a persones de sectors específics. Els perfils dels entrevistats es pot veure a la Taula 1, ubicada a la introducció de l'informe. Les entrevistes van seguir un guió semidirigit.

/ Grups de discussió

La tècnica del grup de discussió se sol utilitzar per tal de reproduir una situació de conversa espontània en què, a través de la conversa entre persones amb característiques semblants, emergeixen les seves percepcions i problemàtiques. La tècnica requereix, doncs, definir grups homogenis.

Així com hem reservat la tècnica de l'entrevista per adreçar-nos a informants claus i a persones de sectors que habitualment no es tenen en compte, utilitzem el grup de discussió per aproximar-nos a les realitats de grups socials amb més presència al col·lectiu.

S'han portat a terme grups de discussió, amb 5 participants aproximadament cadascun, amb els següents perfils:

- Persones grans gais i lesbianes (a partir de 65 anys)
- Trans femenines i masculins de mitjana edat (a partir de 30 anys)
- Gais i lesbianes immigrants extracomunitaris
- Trans femenines i masculins immigrants extracomunitaris

Les persones grans gais i lesbianes són un sector que està adquirint visibilitat i que presenta problemàtiques específiques degut a que sovint no tenen fills que se'n puguin fer càrrec, es poden haver trencat els vincles amb la família d'origen degut a la seva homosexualitat i són membres d'una generació amb una mentalitat més homofòbica fet que els dificulta la integració en espais com residències o centres de dia²⁵.

Les trans femenines i els trans masculins es troben en risc d'exclusió social: la seva realitat és molt incompresa, la seva situació està marcada per la psiquiatria que ho estableix com un trastorn psíquic, tenen molts problemes d'integració laboral, presenten necessitats específiques a nivell de salut i, en el cas de les dones trans que es dediquen al treball sexual, s'hi ha de sumar l'estigma i la vulnerabilitat que suposa aquesta feina.

El sector de lesbianes, trans i gais immigrants resulta necessari ser estudiat amb profunditat perquè és un grup amb creixent presència al nostre entorn i que té trajectòries, percepcions i problemàtiques diferents que les persones autòctones. A la vegada, el fet que en la seva situació es creui el fet de ser trans/gais/lesbianes amb el fet de ser immigrants, els pot situar en risc d'exclusió.

El reclutament es va realitzar a través d'associacions, de fòrums d'Internet i de xarxes personals. Els grups de discussió es van portar a terme al centre cívic Casa Elizalde.

²⁵ Vam considerar que no era necessari dedicar esforços en l'anàlisi de les problemàtiques del sector més jove perquè era previsible que era el que contestaria majoritàriament el qüestionari obert i perquè molt recentment hem portat a terme una recerca dirigida a aquest col·lectiu (en gran part centrada en la realitat de Barcelona) el plantejament de la qual és complementari, per la qual cosa se'n poden extrapolar els resultats (Coll-Planas et al., 2009).